

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ ТА СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

КАФЕДРА ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

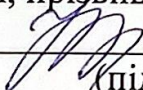
МЕТЕЛЬСЬКИЙ Денис Сергійович
(студент групи ЗФБС-23-М)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

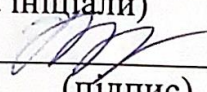
ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

(представлена на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий
ринок»
освітньо-професійна програма «Фінанси, банківська справа, страхування та
фондовий ринок»)

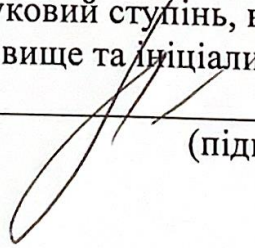
Завідувач кафедри фінансів та
цифрової економіки
д.е.н. проф. Н.Г. Виговська.
(науковий ступінь, вчене
звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

Науковий керівник
д.е.н. проф. Виговська Н.Г.
(науковий ступінь, вчене звання,
прізвище та ініціали)

(підпис)

Рецензент
к.е.н., доц. Литвинчук І.В.
(науковий ступінь, вчене звання,
прізвище та ініціали)

(підпис)

Анотація

Метельський Д.С. Громадський контроль в умовах військового стану.

Кваліфікаційна робота представлена на здобуття освітнього ступеня «магістр» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 072 «Фінанси банківська справа, страхування та фондовий ринок». – Державний університет «Житомирська політехніка», Житомир, 2024.

Дослідження присвячено розвитку теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій з удосконалення громадського контролю в умовах військового стану.

Розглянуто підходи до трактування змісту громадського контролю, запропоноване власне визначення. Визначено особливості громадського контролю на сучасному етапі економічного розвитку. Розглянуто закордонний досвід громадських ініціатив щодо контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування. Запропоновано заходи щодо удосконалення громадського контролю в Україні.

Ключові слова: громадський контроль, органи місцевого самоврядування, комунальний багатопрофільний позашкільний навчально-виховний заклад, громадський бюджет, військовий стан.

Annotation

Metelsky D.S. Public control under martial law.

The qualification work is presented for obtaining the master's degree in the field of knowledge 07 "Management and administration" specialty 072 "Finance, banking, insurance and the stock market". - Zhytomyr Polytechnic State University, Zhytomyr, 2024.

The study is devoted to the development of theoretical foundations and the development of practical recommendations for improving public control under martial law.

Approaches to the interpretation of the content of public control are considered, a proper definition is proposed. The features of public control at the current stage of economic development are determined. The foreign experience of public initiatives on monitoring the activities of local self-government bodies is considered. Measures to improve public control in Ukraine are proposed.

Key words: public control, local self-government bodies, communal multidisciplinary extracurricular educational institution, public budget, martial law.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ	8
1.1. Економічна сутність громадського контролю	8
1.2. Особливості здійснення громадського контролю в Україні.....	13
1.3. Громадський контроль за виконанням місцевих бюджетів.....	23
Висновки до 1-го розділу.....	32
РОЗДІЛ 2. ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	33
2.1. Оцінка діяльності Міського культурно-спортивного центру Житомирської міської ради протягом 2021-2023 рр.	33
2.2. Особливості впровадження громадського бюджету в Україні як інструменту розвитку місцевої демократії	47
2.3. Роль громадських ініціатив у розвитку місцевого самоврядування та самоорганізації населення	56
Висновки до 2-го розділу.....	63
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68
ДОДАТКИ.....	75

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Зауважимо, що основою фінансової системи України є інститут бюджетного процесу. А складові частини бюджетного процесу тісно між собою пов'язані та є змістом публічної фінансової діяльності, яка потребує суттєвих коректив і повинна відповідати міжнародним стандартам. Не останнє місце займає в процесі реформування забезпечення прозорості та публічності бюджетного процесу, що свідчить про рівень демократії в суспільстві. Це дає можливість кожному громадянину контролювати порядок ухвалення бюджетних рішень та їх реалізації. Як наслідком реалізації цих реформ, стало запровадження інституту громадського бюджету, який добре себе зарекомендував в європейських країнах.

На жаль, з початком широкомасштабного вторгнення росії в Україну довелося призупинити розпочаті процеси реформування, перелаштувати фінансові механізми та розподіл бюджетів з урахуванням потреб військового часу, але ці реформи не втрачають актуальності та будуть досить необхідними в період відновлення України після звільнення її території. Уже сьогодні в Україні спостерігаємо реалізацію проєктів «Раннього відновлення», і під час цієї реалізації є надто важливим врахувати громадську думку.

Низка вчених досліджують питання державного управління через призму громадської участі, зокрема громадського контролю, серед яких М. Іжа, А. Крупник, В. Латишева, Т. Наливайко, О. Полтораков, О. Радченко та ін. Незважаючи на вагомі здобутки, питання дослідження громадського контролю в умовах децентралізації влади є незавершеним. Крім того, недостатньо дослідженими є теоретичні положення щодо контролю за діями органів місцевого самоуправління з боку громади в умовах їх об'єднання.

Питання формування громадського бюджету є недостатньо дослідженим. Деякі його аспекти, зокрема принципи бюджетного процесу, були предметом

дослідження таких науковців, як: Л. К. Воронова, О. А. Музика-Стефанчук, Ю. О. Фоменко, В. В. Шалімов, С. Л. Шаповал та інші.

Однак у науковій літературі відсутнє комплексне дослідження питань правового регулювання та механізму функціонування громадського бюджету, що і зумовило актуальність теми кваліфікаційної роботи.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій з напрямів удосконалення в Україні.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- дослідити економічну сутність громадського контролю;
- вивчити особливості здійснення громадського контролю в Україні;
- оцінити дієвість громадської контролю за виконанням місцевих бюджетів;
- проаналізувати діяльність Міського культурно-спортивного центру Житомирської міської ради протягом 2021-2023 рр;
- розробити практичні рекомендації з напрямів удосконалення громадського контролю в Україні.

Об’єктом дослідження є діяльність Міського культурно-спортивного центру Житомирської міської ради.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти удосконалення громадського контролю в Україні.

Методи дослідження. У роботі використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, які ґрунтуються на сучасних теоретико-методологічних підходах, що дало змогу забезпечити досягнення поставленої мети та вирішення сформульованих завдань, зокрема: *аналізу і синтезу* – під час уточнення понятійного апарату; *індукції та дедукції* – для формулювання узагальнень, теоретичних висновків на основі вивченого матеріалу; *логіко-аналітичний* – для окреслення тенденцій розвитку та оцінки сучасного стану громадського контролю в Україні; *узагальнення* – для формулювання висновків і пропозицій.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України; матеріали й статистичні дані Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної податкової служби України, дані господарської діяльності Міського культурно-спортивного центру Житомирської міської ради, наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених; ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні важливого наукового питання – обґрунтуванні теоретичних положень та розробці практичних рекомендацій з напрямів удосконалення господарського контролю в Україні. До найвагоміших наукових результатів, які характеризують новизну дослідження та особистий внесок автора, належать такі:

- систематизовано підходи науковців до сутності поняття «громадський контроль» (системна діяльність інститутів громадянського суспільства чи окремих громадян із метою вирішення суспільно значущих завдань, захисту й забезпечення прав і свобод людини, задоволення потреб та інтересів суспільства в цілому, встановлення відповідності функціонування органів публічної влади вимогам законодавства у процесі їхньої соціальної взаємодії з громадськістю, що спрямована на забезпечення ефективності державно-громадських відносин);

- розвинуто теоретичні та практичні основи принципів громадського контролю, що дало можливість оцінити діяльність Міського культурно-спортивного центру Житомирської міської ради протягом 2021-2023 рр.;

- розроблено практичні рекомендації з напрямів удосконалення громадського контролю в Україні (в частині громадського бюджету – в Бюджетному кодексі України закріпити поняття «Всеукраїнський громадський бюджет», визначити його завдання, встановити чіткий відсоток доходів або суму коштів, що розподілятимуться за участю громади, а також розробити порядок і правила подання проєктів, критерії та механізми їх відбору для голосування; в частині громадських ініціатив – вдосконалення законодавчої бази, розробки спеціальних програм їх підтримки, створення ефективних каналів комунікації між владою й жителями громад, підвищення прозорості та підзвітності органів

місцевого самоврядування. Це сприятиме підвищенню ефективності місцевого самоврядування в контексті подолання зовнішніх і внутрішніх викликів).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні наукові положення кваліфікаційної роботи можуть бути використані органами законодавчої на виконавчої влади у процесі реалізації своїх повноважень, а також застосовуватися при викладанні дисциплін Місцеві фінанси, Бюджетний менеджмент та Податковий менеджмент.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення та результати дослідження доповідалися та опубліковані в матеріалах науково-практичних конференцій («Конференція, присвячена Дню науки», м. Житомир, 13-17 травня 2024 р. та «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу», м. Житомир, 7-8 листопада 2024 р.).

Структура, зміст та обсяги роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків і пропозицій, списку використаних літературних джерел. Загальний обсяг роботи складає 75 сторінок машинописного тексту, у тому числі 14 таблиць, 11 рисунків. Список використаної літератури нараховує 61 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

1.1. Економічна сутність громадського контролю

Відповідно до частини першої ст. 21 Загальної декларації прав людини, кожна людина має право брати участь в управлінні своєю державою безпосередньо чи за посередництва вільно обраних представників. Дане положення, в дещо видозміненій формі, знайшло своє відображення і в ст. 38 Конституції України. Однак, участь громадян в управлінні справами держави вимагає не лише нормативно-правового вираження загальних понять, але і унормування спеціальних дефініцій, в тому числі і поняття «громадський контроль» [19].

Вдосконалення державно-управлінської діяльності неможливе без всебічного та належного аналізу факторів, що впливають на неї. Контроль є важливою функцією держави, тобто держава у притаманних їй формах, застосовуючи необхідні для цього прийоми і методи, контролює і спрямовує розвиток суспільних відносин як у суспільстві в цілому, так і окремо в галузі державного управління. Контроль – це процес, який повинен забезпечити відповідність функціонування керованого об'єкта ухваленого управлінським рішенням і спрямований на успішне та ефективне здійснення поставлених цілей. На думку В. Гаращук, контроль – це особлива функція державного управління, “... перевірка, а також спостереження з метою перевірки для протидії чомусь небажаному, виявлення, відвернення та припинення протиправної поведінки з боку кого-небудь”.

Отже, сутність контролю полягає у здійсненні цілеспрямованого впливу на об'єкти управління, який передбачає систематичний нагляд, спостереження за їхньою діяльністю – виявлення відхилень від установлених норм, правил, вимог чи завдань їхнього виконання.

За допомогою контролю забезпечуються нормальні умови для функціонування системи державного управління [21].

Як зазначає Г. Кравчук, «громадський контроль» стосується формування активної громадянської правосвідомості [20]. «Громадянський контроль» розглядається з позицій контролю за діяльністю органів державної влади задля впливу на процеси вдосконалення структур державного управління, побудови зворотного зв'язку між державою та громадянами, захист суспільних інтересів тощо. «Громадський контроль» реалізується у формах громадських рад, громадських експертиз, громадських слуханнях тощо [20].

На сьогодні, зважаючи на прийняття Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», особливого значення набуває громадський контроль як система контролю над державним апаратом і органами місцевого самоврядування. Громадський контроль у сфері державного управління – досить нове надбання суспільства, яке знайшло своє нормативне закріплення лише на початку ХХ ст. Такий контроль за діяльністю органів державного управління і місцевого самоврядування є важливою формою реалізації демократії та способом залучення громадян до управління суспільством та державою [23].

В умовах розбудови демократичної, правової, соціальної держави роль громадського контролю у забезпеченні законності в державному управлінні буде тільки зростати. Конституція України (ст. 38) передбачає, що «громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування». По суті вони мають право здійснювати громадський контроль за органами державного управління і місцевого самоврядування, тобто запобігати порушенням у сфері державного управління за допомогою засобів суспільного впливу.

Об'єктом громадського контролю є діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій тощо.

Громадяни своє право контролю над державними інституціями реалізують через різноманітні громадські об'єднання (рух, конгрес, асоціація, фонд, спілка

тощо), яке відповідно до Закону України “Про об’єднання громадян” визнається політичною партією або громадською організацією.

Світова практика показала, що громадський контроль є невід’ємною частиною громадянського суспільства, а його відсутність чи мінімальний вплив вказують на безправність основної маси населення перед свавіллям владних структур. Через здійснення контролю населення отримує впевненість щодо захисту власних інтересів, переконання у законності, ефективності та результативності використання державних ресурсів [24]. Отже, від створення дієвої системи контролю, за чиновниками всіх рівнів, за процесом реалізації державних програм, витрачанням бюджетних коштів тощо, залежить ефективне функціонування системи державного управління в Україні [22].

Громадський контроль як вид соціального контролю здійснюється об’єднаннями громадян та окремими громадянами. Як показує практика, громадський контроль є функцією громадянського суспільства, тому виступає способом залучення населення до управління суспільством та державою.

Він є важливою формою реалізації демократії, оскільки дає можливість населенню брати участь у державному управлінні, у вирішенні державних і суспільних справ, активно впливати на діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування.

А. Крупник визначає громадський контроль як громадську оцінку ступеня виконання органами влади та іншими підконтрольними об’єктами їх соціальних завдань, дотримання певних соціальних норм [25].

Громадський контроль є формою участі громадськості в управлінні для підвищення ефективності діяльності органів публічної влади, підприємств, установ і організацій, що надають соціальні послуги [21].

На думку О. Полтаракова, громадський контроль – це система відносин громадянського суспільства з державою, яка ґрунтується на підзвітності органів державної виконавчої влади органам державної законодавчої влади (парламентський контроль) недержавним структурам (“третьому сектору” та ЗМІ) [26].

Таким чином, громадський контроль сприяє утвердженню громадянського суспільства.

Громадський контроль може бути направлений на органи державної і виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, державні та комунальні підприємства, установи та організації, на окремих осіб, з метою дотримання ними соціальних норм, направлених задоволення потреб та інтересів громадян [22].

Громадський контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб є однією з найбільш поширених форм зв'язку між громадянами та органами місцевого самоврядування, а також способом залучення населення до різних сфер суспільно-політичного життя. Загальновідомо, що для органів місцевого самоврядування важлива думка й оцінка громади, оскільки це формує уявлення про ефективність влади місцевого самоврядування, допустимість правопорушень серед посадових осіб, їх відповідальність.

Водночас інші науковці надають власні визначення та розуміння цього поняття. Так, В. Малиновський вважає, що громадський контроль – це засіб забезпечення законності в діяльності виконавчо-розпорядчих органів, який суттєво відрізняється від усіх інших видів контролю. Всі суб'єкти громадського контролю виступають від імені громадськості, а не держави, тому їх контрольні повноваження, як правило, не мають юридично-владного змісту, а рішення за результатами перевірок мають рекомендаційний характер [28].

На думку А. Крупника, громадський контроль є інструментом громадської оцінки виконання органами влади та іншими підконтрольними об'єктами їхніх соціальних завдань. Такий контроль – невід'ємна складова системи публічного управління та незамінний чинник розвитку соціуму в умовах розбудови демократичної, соціальної, правової держави [30].

Ю. Сурмін і А. Мельник, пропонують під громадським контролем розуміти один з видів соціального контролю за діяльністю органів державної влади і місцевого самоврядування, який здійснюють об'єднання громадян та самі

громадяни, і є важливою формою реалізації демократії та способом залучення населення до управління суспільством та державою [29].

Варто зазначити, що громадяни мають можливість здійснювати громадський контроль через різноманітні громадські об'єднання, молодіжні організації, політичні партії, волонтерські рухи тощо. Також суб'єктами громадського контролю від імені громадськості можуть бути окремі громадяни. Водночас відповідним суб'єктам гарантується право на вільний доступ до інформації про діяльність місцевої влади, подання електронних петицій, відвідування засідань органів місцевого самоврядування, проведення громадських слухань та інше [27].

Проаналізуємо дефініції громадського контролю (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Розкриття терміну «громадський контроль» в літературних джерелах

№ З/п	Автор	Характеристика
1	2	3
1.	Енциклопедія державного управління [21]	Один з видів соціального контролю за діяльністю органів державної влади і місцевого самоврядування, який здійснюється об'єднаннями громадян та самими громадянами і є важливою формою реалізації демократії та способом залучення населення до управління суспільством та державою. (ст.120)
2.	Крупник А.С. [25]	Суспільна оцінка ступеня виконання органами влади та іншими підконтрольними об'єктами їхніх соціальних завдань, дотримання певних соціальних норм. (ст.113)
3.	Полтораков О.Ю. [26]	Громадський контроль – це система відносин громадянського суспільства з державою, яка ґрунтується на підзвітності органів державної виконавчої влади органам державної законодавчої влади (парламентський контроль) недержавним структурам («третьому сектору» та ЗМІ).
4.	Проект ЗУ «Про Громадський контроль» [31]	Це організаційно оформлена діяльність громадян України з контролю за відповідністю діяльності об'єктів громадського контролю нормам Конституції України, Законів України, інших нормативно-правових актів та за дотриманням ними державної дисципліни.
5.	Фінанси. Словник економічних термінів [32]	Громадський фінансовий контроль — контроль, здійснюваний представниками громадських організацій на засадах добровільності та безоплатності.

Дослідивши визначення терміну «громадський контроль» нами віділено такі ключові критерії групування:

- вид соціального контролю за діяльністю органів державної влади і місцевого самоврядування; оцінка ступеня виконання органами влади та іншими підконтрольними об'єктами їхніх соціальних завдань;
- система відносин громадянського суспільства з державою;
- контроль, здійснюваний представниками громадських організацій;
- діяльність громадян України з контролю за відповідністю діяльності об'єктів громадського контролю нормам.

Кожен автор виділяє своє трактування терміну «громадський контроль».

Так, в Енциклопедії державного управління має місце визначення громадського контролю, як виду соціального контролю за діяльністю органів державної влади і місцевого самоврядування.

У свою чергу, Крупник А.С. вважає, що громадський контроль – це оцінка ступеня виконання органами влади та іншими підконтрольними об'єктами їхніх соціальних завдань.

А Полтораков О.Ю. визначає громадський контроль, як систему відносин громадянського суспільства з державою.

В Проекті ЗУ « Про громадський контроль» є визначення, що громадський контроль – це діяльність громадян України з контролю за відповідністю діяльності об'єктів громадського контролю нормам.

«Фінанси. Словник економічних термінів» трактує громадський котроль, як контроль, здійснюваний представниками громадських організацій.

Врахувавши всі переваги і недоліки вищезазначених тверджень, під громадським контролем пропонуємо розуміти, системну діяльність інститутів громадянського суспільства чи окремих громадян із метою вирішення суспільно значущих завдань, захисту й забезпечення прав і свобод людини, задоволення потреб та інтересів суспільства в цілому, встановлення відповідності функціонування органів публічної влади вимогам законодавства у процесі їхньої

соціальної взаємодії з громадськістю, що спрямована на забезпечення ефективності державно-громадських відносин.

1.2. Особливості здійснення громадського контролю в Україні

Упродовж останніх років в нашій державі відбуваються процеси децентралізації та автономії органів місцевого самоврядування. Важливими наслідками цих процесів є демократизація управління на місцевому рівні, розосередження фінансово-економічних, управлінських, правотворчих та інших функцій, які поступово передаються від центральних органів влади місцевим.

Органи місцевого самоврядування в процесі децентралізації влади набувають все більше повноважень здійснення місцевого управління, що в свою чергу робить актуальним питання їх підзвітності та відповідальності перед громадою, здійснення демократичного контролю за діяльністю місцевої влади. Підзвітність та відповідальність органів місцевого самоврядування перед громадою, реальний та ефективний контроль за їх діяльністю є запорукою високого рівня довіри населення до місцевої влади та її інститутів.

У зв'язку з чим стає актуальною проблема висвітлення на сторінках цього дослідження питання здійснення контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади та як засобу реалізації принципів підзвітності та відповідальності [1].

Говорячи про контроль, як функцію державного управління, можна зазначити, що в умовах децентралізації влади мета такого контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування буде полягати у тому, що завдяки йому, по-перше, здійснюється перевірка за тим, як органи місцевого самоврядування виконують завдання, які випливають із законодавства про місцеве самоврядування, із програм регіонального та місцевого розвитку, з управління фінансово-економічними ресурсами, майном, яке знаходиться у

комунальній власності, розподілі і витраті коштів місцевого бюджету та тих, що виділяються для реалізації програм місцевого та регіонального розвитку тощо [1].

По-друге, мета такого контролю також полягає у перевірці практичного результату, який відчуває населення, мешканці громади від діяльності органів місцевого самоврядування з виконання тих завдань та функцій, які вони мають здійснювати відповідно до законодавства. В цьому разі контроль слугує інструментом з'ясування, як органи місцевого самоврядування виконують свої соціальні завдання і функції [1].

По-третє, мета такого контролю також слугує інструментом дотримання режиму законності за діяльністю органів місцевого самоврядування, а саме це стосується способів та засобів, які використовуються місцевою владою для здійснення своїх завдань та функцій, адже вони, способи та засоби діяльності мають відповідати законодавству. Органи місцевого самоврядування з виконання завдань та функцій мають діяти у спосіб, який відповідає чинному законодавству, не перевищувати обсяги і межі повноважень та дотримуватися законів України [1].

По-четверте, мета такого контролю також полягає у виявленні порушень законодавства, відхилень від діяльності та тих цілей, що мають досягатися внаслідок реалізації законодавства, державних, регіональних та місцевих програм розвитку тощо. Контроль дозволяє не тільки виявити відповідні відхилення, але й висвітлити причини та умови, які цьому сприяли, встановити посадових та службових осіб місцевого самоврядування, хто винен у цьому [1].

Можна стверджувати, що реалізація принципів підзвітності та відповідальності місцевого самоврядування відбувається саме через здійснення державного і громадського контролю. Тому, контроль є важливим інструментом зв'язку між місцевою владою та мешканцями громади і засобом успішного функціонування органів місцевого самоврядування щодо виконання соціальних завдань і зобов'язань. Саме через здійснення контролю відбувається розуміння

місцевою владою суспільних потреб та проблем, які через контрольні заходи їй доносяться мешканцями територіальної громади.

Залежно від суб'єктів, які мають повноваження на здійснення контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування можна виокремити такі його види, як державний і громадський [1].

Державний контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади постійно зменшується. У зв'язку з чим набувають свого значення принципи підзвітності та відповідальності місцевої влади перед територіальною громадою, які втілюються у формі громадського контролю.

Поряд з цим державний контроль в умовах децентралізації влади представляє собою комплекс заходів і засобів, які використовуються органами законодавчої, виконавчої та судової влади за управлінською і фінансовою діяльністю органів місцевого самоврядування. Крім того, у разі делегування повноважень органу державної влади, він може здійснювати контроль за місцевою владою за тим, як відбувається реалізація делегованого повноваження.

Громадський контроль здійснюється мешканцями територіальної громади особисто, через різноманітні громадські об'єднання, волонтерів, профспілкові організації, політичні партії тощо. Також мешканці територіальної громади можуть мати доступ до інформації, яка стосується діяльності органів публічної влади через інститути звернення громадян, запиту про публічну інформацію, шляхом подання електронних петицій, особистого відвідування посадових осіб органів місцевого самоврядування, шляхом взяття у часті у засіданнях місцевих рад, проведенні громадських слухань та обговорень [1].

Цілком слушно зазначає Л. Наливайко та А. Орешкова, що громадський контроль є різновидом видів соціального контролю який реалізується у формі публічної перевірки діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування з використанням комплексу здійснюваних відповідно до Конституції і законів України правових, організаційних, інформаційних заходів із боку громадян та їх об'єднань в умовах розбудови демократичної, соціальної, правової держави [2].

Дійсно, державний та громадський контроль є інструментом комунікації мешканців територіальної громади з органами місцевого самоврядування в питаннях дотримання режиму законності, корегування та внесення змін у діяльність місцевої влади, спрямуванню такого корегування у здійснення своїх обов'язків згідно з приписами законодавства тощо.

Як гарантія реалізації принципів підзвітності та відповідальності контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування регулюється як нормами міжнародного так вітчизняного законодавства. Основними міжнародними правовими актами, що визначають засади контролю за функціонуванням місцевого самоврядування є Європейська хартія місцевого самоврядування [3], Рекомендації № R(97)7 Комітету міністрів Ради Європи «Про місцеві громадські служби і права користувачів їхніх послуг» [4], Рекомендація Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи № 61 (1999) [5] та Біла книга європейського врядування [6].

Наприклад, у Білій книзі європейського врядування наголошується про залучення громадськості до здійснення контролю за роботою місцевого самоврядування. Вказується на підзвітність та підконтрольність громади за їх діяльністю. Важливими уявляються нам Рекомендації Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи № 61 (1999) [5], які містять низку положень щодо форм контролю за органами місцевої влади, зокрема такі як регіональний омбудсмен, публічні обговорення адміністративних і соціальних послуг.

У Рекомендаціях Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи № 61 (1999) [5] вказується на доцільність впровадження регіональних омбудсменів у діяльності місцевого самоврядування. Конгрес рекомендує урядам держав членів Ради Європи, де на національному рівні вже створено інститут уповноваженого з прав людини, керуючись принципами, ухваленими в Резолюції Ради Європи № 80 (1999), сприяти запровадженню відповідних інститутів на місцевому й регіональному рівнях і належним чином інформувати громадян про завдання й можливості таких інститутів [7].

На нашу думку, впровадження регіонального омбудсмена є доволі перспективним заходом для нашого законодавства і для покращення здійснення контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування.

Щодо вітчизняного законодавства, то слід зазначити, що воно містить систему положень, які визначають здійснення контролю за органами місцевого самоврядування. Саме через ці законодавчі положення відбувається реалізація принципів підзвітності та відповідальності місцевої влади. До норм вітчизняного законодавства у цій сфері можна віднести Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [8], «Про службу в органах місцевого самоврядування» [9], «Про статус депутатів місцевих рад» [10], «Про звернення громадян» [11], «Про доступ до публічної інформації» [12].

Вітчизняне законодавство також визначає правовий статус суб'єктів здійснення контрольної діяльності, зокрема це стосується інститутів громадянського суспільства. Важливими законодавчими актами є закони України: «Про громадські об'єднання», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності». Названі вище, та інші законодавчі акти містять положення, які визначають форми, засоби, суб'єктів контролю.

Наприклад, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає такі форми вирішення важливих питань місцевого значення, як референдум, загальні збори. Мешканці територіальної громади через громадські ініціативи можуть вирішувати питання щодо покращення соціальних питань, розвитку медичних, культурних, земельних відносин, розбудови транспортної інфраструктури, створення освітніх, спортивних культурних закладів та інші [8].

Важливою формою контролю можна назвати громадські слухання, під час яких члени територіальної громади можуть виносити важливі питання місцевого значення.

На цих слуханнях мешканці мають право вносити пропозиції, отримувати роз'яснення від органів місцевої влади, порушувати інші питання. Громадські слухання є важливим заходом на якому здійснюється обмін думок між мешканцями територіальної громади і представниками місцевого

самоврядування з приводу суперечливих або важливих питань розвитку місцевості. Вони надають змогу отримати взаємний зв'язок між населенням та місцевою владою. Важливим інструментом контролю є здійснення звітування органами та посадовими особами місцевого самоврядування. Звітування, згідно із законодавства, органи та посадові особи місцевого самоврядування проводять систематично. Звіти можуть оприлюднюватися як в офіційних друкованих видання, через веб-сторінки органу місцевого самоврядування, або за зустрічах з мешканцями громади.

Позитивним є те, що вказані вище, та інші законодавчі і підзаконні правові акти містять норми, що визначають форми та суб'єктів здійснення контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування, втілюючи у життя Конституційні положення та засади підзвітності та відповідальності місцевого самоврядування.

Поряд з цим, окремий нормативно-правовий акт, який би врегульовував питання контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування відсутній. В цілому сама система законодавства у цій сфері є розпорошеною і несистематизованою і потребує упорядкування та деталізації положень щодо форм, методів і суб'єктів контролю.

Як зазначають фахівці, що вивчали питання правозастосовної практики контрольних заходів, то зараз існує наявність у нормативно-правовій базі, яка регулює відносини у сфері місцевого самоврядування, прогалин і нечітко визначених, колізійних положень, що негативно впливає на забезпечення конституційного права територіальних громад і їх органів самостійно вирішувати питання місцевого значення [13].

У зв'язку з цим в науковій літературі домінує думка, що для створення умов всебічного розвитку демократії в Україні, становлення ефективної, самостійної системи місцевого самоврядування, яка б функціонувала на засадах транспарентності, та для розширення правових можливостей громадянського суспільства потрібно закріплення інституту громадського контролю на законодавчому рівні – у Законі України «Про громадський контроль». У цьому

законі доцільно врегулювати єдиний, цілісний механізм контролю громадян та їх об'єднань за всією системою органів публічної влади [14].

Водночас, актуальними і такими, що потребують вирішення, є питання, пов'язані із реальною здатністю мешканців територіальної громади реалізовувати свої контрольні права. Особливо це ускладняється в умовах воєнного стану. Під час воєнного стану органи місцевого самоврядування можуть не оприлюднювати проекти рішень. Діяльність депутатських комісій та місцевих рад не оголошується попередньо та може відбуватися у закритому форматі. Публічні електронні реєстри (особливо щодо земельних ділянок, містобудівної документації) можуть бути закриті для громадян. Крім того, у деяких громадах тимчасово припинилося проведення конкурсів громадського бюджету або відтермінувалися проекти бюджетів участі [15; 16, 17; 18].

Чинне законодавство, яке регулює контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади, складаючись із чисельних законодавчих актів, обумовлює складність розуміння та застосування їх на практиці. Особливо це стосується розуміння громадянами, який акт слід застосовувати, коли виникла необхідність отримати інформацію про діяльність органів місцевого самоврядування, організувати вирішення важливих питань для розвитку територіальної громади, проконтролювати витрати коштів місцевого бюджету, доцільності встановлення місцевих податків, ліквідації комунальних закладів, якість управлінських рішень тощо.

В таких умовах представникам територіальної громади важко визначитися із реалізацією своїх можливостей в питаннях інформування та впливу на місцеву владу щодо розподілу та витрачання бюджетних коштів органів місцевого самоврядування на ті чи інші сфери розвитку територіальної громади, доцільності та обґрунтованості прийняття управлінських рішень. Вирішення цих складних питань потребує, насамперед, систематизації чинного законодавства у напрямку прийняття, як вже наголошувалося вище, окремого правового акту у сфері контролю [1].

В цілому реалізація принципів підзвітності та відповідальності органів місцевого самоврядування не буде ефективною, якщо не буде створено систему дієвого контролю за виконанням органами місцевого самоврядування своїх соціальних зобов'язань та функцій. Механізми та процедури контролю мають бути систематизовані в окремому нормативно-правовому акті, заходи та форми контролю мають бути дієвими і результативними, і такими, що здатні організовано та цілеспрямовано вирішувати ті проблеми, які виникають між мешканцями територіальної громади і місцевою владою у важливих питаннях розвитку села, селища чи міста [1].

Контрольні заходи мають бути ефективними, тобто такими, що створюють взаємодію та канали зав'язків між населенням та місцевою владою.

Контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування є не тільки невід'ємною складовою для розвитку України, як правової і соціальної держави, але й потрібен і владі, як інструмент підзвітності та відповідальності, так і самим мешканцям територіальної громади, як інструмент реального здійснення народовладдя та реального управління місцевими справами. Ми переконані у тому, що ефективність діяльності органів місцевого самоврядування напряду пов'язана із можливістю бути підзвітною та відповідальною, що можливо забезпечити шляхом існування дієвого механізму контролю, який також додатково слугує й засобом взаємозв'язку місцевої влади та населення, узгодження з населенням своєї діяльності, відповідно до суспільних потреб і інтересів [1].

Громадський контроль є одним із видів фінансового контролю. Його особливості наведено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Особливості громадського контролю в Україні

Ознака	Громадський контроль
1	2
Визначення	Громадський контроль – це суспільна діяльність громадських об'єднань, предметом якої є здійснення нагляду за відповідністю діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб Конституції України, законам України, іншим нормативно-правовим актам та за дотриманням ними державної дисципліни
Об'єкт	органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові і службові особи
Суб'єкт	зареєстровані в установленому законом порядку громадські об'єднання, до мети діяльності яких статутом віднесено здійснення громадського контролю
Форми	- соціологічні та статистичні дослідження шляхом анкетування, опитування, стороннього нагляду, включеного нагляду, контент-аналізу, фокус-групових дискусій тощо; - участь громадян у виборах, референдумах, зборах, місцевих ініціативах, громадських слуханнях; - громадська експертиза актів органів публічної влади та їх проектів.
Завдання	- сприяння недопущенню або ініціювання усунення раніше допущених порушень Конституції України, законів України, інших нормативно-правових актів, державної дисципліни об'єктами громадського контролю; - забезпечення дотримання об'єктами громадського контролю прав фізичних і юридичних осіб; - формування суспільної оцінки діяльності об'єктів громадського контролю; - постійна громадська експертиза рішень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; - підвищення ефективності діяльності об'єктів громадського контролю.
Принципи	- незалежності суб'єктів громадського контролю від інших громадських об'єднань, політичних партій, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб; - справедливості, об'єктивності та неупередженості здійснення громадського контролю; - повноти та всебічності вивчення предмета громадського контролю; - недопустимості зловживання правом здійснення громадського контролю; - обґрунтованості та доведеності результатів громадського контролю; - відкритості, прозорості та публічності процесу проведення громадського контролю.
Мета	Контроль за відповідністю діяльності об'єктів громадського контролю нормам Конституції України, законів України, інших нормативно-правових актів та за дотриманням ними державної дисципліни.

Продовження таблиці 1.2.

1	2
Цілі	- інформування територіальної громади щодо напрямів бюджетної політики органів місцевої влади на найближчу перспективу; - залучення громадян до процесу планування місцевого бюджету з метою визначення пріоритетних бюджетних програм, що забезпечить ефективне використання бюджетних коштів; - налагодження взаємозв'язку з місцевим населенням з метою забезпечення результативного виконання місцевих програм.
Особливості	В якості відмітних ознак громадського контролю дослідники виділяють наступні: – громадський контроль являє собою серію спланованих заходів, спрямованих на отримання «закритої», не доступної для широкої громадськості інформації; – ця інформація становить суспільний інтерес (зачіпає інтереси великої кількості людей); – ця інформація зачіпає проблеми порушень прав людини, зловживань та порушень законодавства з боку органів влади; – кінцевою метою цивільного контролю є практичне розв'язання проблеми; – громадський контроль зачіпає сферу відповідальності органів влади, або компаній-монополістів, які мають масового споживача.
Проблеми здійснення	- відсутність ефективної нормативно-правової бази, що регламентує порядок здійснення громадського бюджетного контролю, оформлення та реалізацію його результатів; - недостатній обсяг та деталізація інформації, що оприлюднюється органами місцевого самоврядування у мережі Інтернет та засобах масової інформації, для здійснення повномасштабного ефективного громадського бюджетного контролю; - бюрократична та недостатньо результативна процедура одержання інформації про використання коштів місцевих бюджетів шляхом подання громадянами (групами громадян) звернень та запитів до органів місцевого самоврядування та головних розпорядників бюджетних коштів; - відсутність у громадян та їх об'єднань досвіду та практичних навичок здійснення громадського бюджетного контролю за використанням коштів місцевих бюджетів; - недостатня обізнаність населення про його права на отримання інформації про виконання місцевих бюджетів та про права на отримання певних послуг і благ за рахунок бюджетних коштів.

Таким чином, громадський контроль має своє визначення, об'єкт, суб'єкт, завдання, принципи, цілі, форми, мету, особливості та проблеми здійснення.

Для того, аби покращити ситуацію у сфері громадського контролю його суб'єкти мають не тільки чітко знати й виконувати свої обов'язки, але й вміти реалізовувати свої права та брати активну участь у вирішенні питань суспільного та місцевого значення, оскільки саме активна громадянська позиція є вагомим

важелем у протидії корупції та незаконним діям з боку органів публічної влади. Рівень життя населення тепер залежить від активності кожного громадянина своєї територіальної громади.

1.3. Громадський контроль за виконанням місцевих бюджетів

Одним з основних аспектів, що потребує контролю громадськості, є видаткова частина місцевих бюджетів, так як під виглядом турботи про людей органи влади використовують свої повноваження для «засвоєння фінансових ресурсів» та використовують власні шляхи впливу для приховування цих фактів. Так, Бюджетний кодекс України, а саме стаття 28 «Доступність інформації про бюджет» відзначає: «Публічне представлення інформації про виконання місцевих бюджетів (крім бюджетів сіл і селищ) відповідно до показників, бюджетні призначення щодо яких затверджені рішенням про місцевий бюджет, здійснюється до 20 березня року, що настає за звітним. Інформація про час і місце публічного представлення такої інформації публікується разом з інформацією про виконання відповідних бюджетів» [35].

Однак, головним чинником в даному випадку виступає не виконання норм закону щодо публічної звітності по витрачених коштах місцевими органами влади, а створення механізмів прозорого витрачання коштів громади міста та контролю за даним процесом громадськістю в процесі всієї роботи, починаючи від пропозицій на що і куди потрібно витратити фінанси міста.

Так, основними проблемами громадського контролю місцевих бюджетів є [34]:

- доступність, достовірність та правдивість інформації про міські бюджети та її обсяги у широкому доступі;
- виклад самої інформації про міські бюджети;
- рівень фінансової грамотності мешканців міста як учасників громадського моніторингу бюджету.

Основним та найбільш доступним місцем зберігання інформації про місцеві бюджети є сайти міських рад, на яких можна розміщувати усю звітність про використання фінансових ресурсів.

Приховування інформації про місцеві бюджети унеможлиблює реалізацію прав і свобод громадян щодо задоволення та узгодження соціальних потреб та інтересів населення.

Для об'єктивного розуміння соціально-економічної ситуації у місті інформація, яка розміщується на офіційних інформаційних порталах, повинна бути повною та достовірною.

Також на сайтах міських рад повинні розміщуватися звіти органів місцевого самоврядування по видатковій частині місцевих бюджетів із конкретним зазначенням, на що були витрачені фінансові ресурси та який економічний чи соціальний ефект це принесе міській громаді [34].

Відсутність у переважної частини населення професійних знань у сфері бюджетного процесу вимагає підвищення фінансової грамотності членів територіальної громади з метою їх залучення до здійснення громадського моніторингу формування та виконання місцевих бюджетів.

Іншим способом ефективного громадського моніторингу місцевих бюджетів є включення громадських делегатів до процесу розробки, розгляду та затвердження бюджету. Тобто, пропонується надання громадським делегатам повноважень перевіряти ефективність витрачання коштів приблизно на тому ж рівні, що їх має Рахункова Палата. Однак, в такому разі повинен здійснюватися ретельний підбір претендентів для включення їх в число делегатів моніторингу місцевих бюджетів [34].

Основними факторами, які впливатимуть на делегата, повинні бути його освіта та вид професійної діяльності для чіткого розуміння бюджетного процесу.

Основними засобами громадського контролю повинні стати [34]:

- включення громадських делегатів до процесу розгляду, затвердження та виконання місцевих бюджетів;
- фокус-групові дискусії виконання місцевих бюджетів;

- соціальні та статистичні дослідження шляхом анкетування громадян міста;
- участь громадян у місцевих зборах.

За терміном здійснення громадський контроль місцевих бюджетів повинен реалізуватися в три етапи (рис. 1.1): - попередній; - поточний; - заключний.

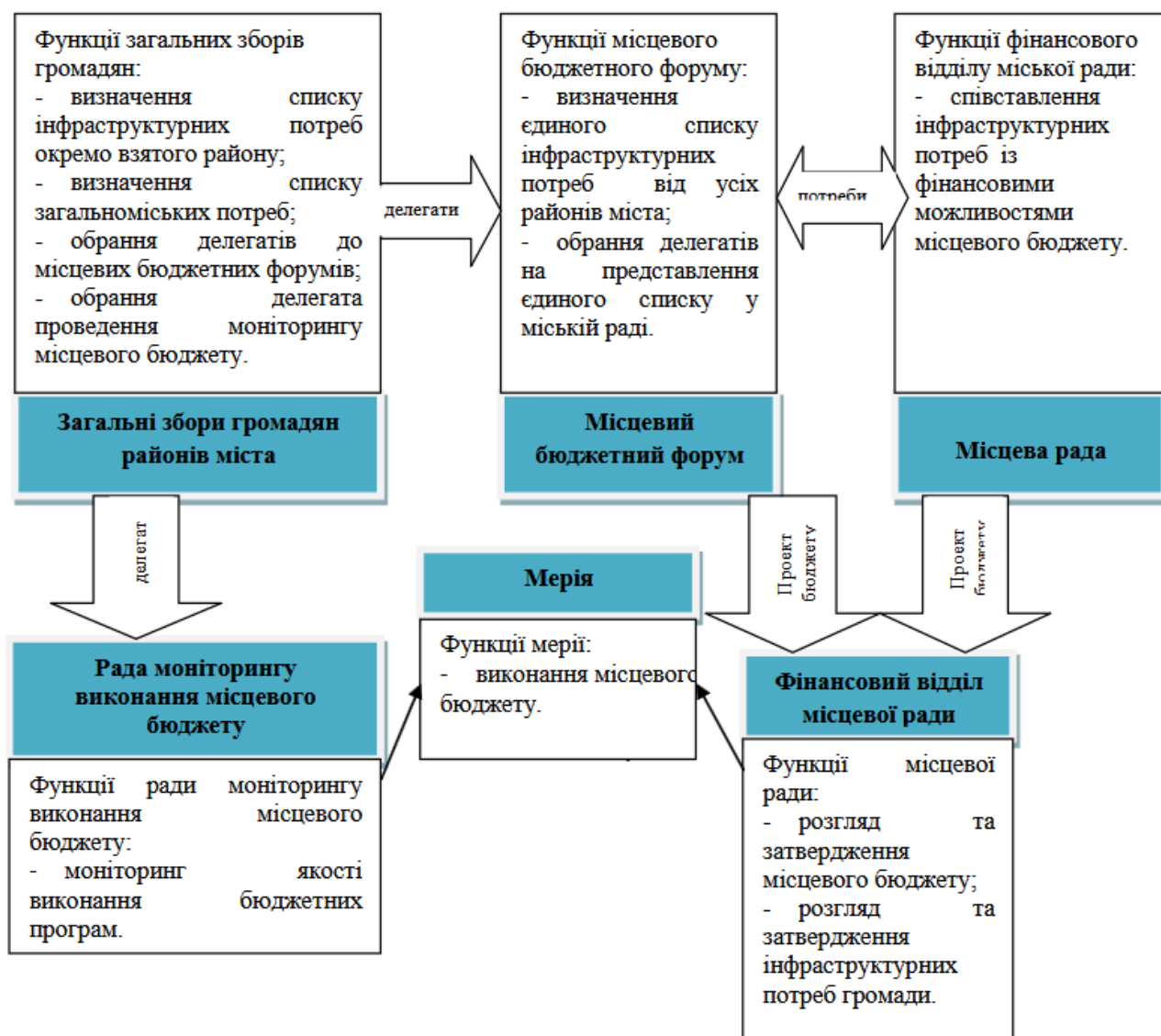

Рис. 1.1. Схема спільного ведення бюджетного процесу органами місцевого самоврядування і громадськістю [34].

Попередній громадський контроль здійснюється напередодні певної події або рішення шляхом відстеження планів та намірів об'єкту контролю, зокрема проектів, що готуються до прийняття.

Попередній контроль для досягнення цілей громадян доречно було б видозмінити і проводити його не у формі контролю, а у формі партнерської взаємодії, а саме, у кожному районі міста проводити загальні збори громадян де би чітко визначались пріоритетні шляхи розвитку міста. Прийняття рішень загальних зборів громадян районів міста проходило б по основних напрямках [34]:

- визначення списку інфраструктурних потреб окремо взятого району;
- визначення списку загальноміських потреб;
- обрання делегатів до місцевих бюджетних форумів;
- обрання делегата проведення моніторингу місцевого бюджету.

Наступним етапом громадської ініціативи розвитку міста є проведення місцевого бюджетного форуму, на якому будуть розглянуті списки інфраструктурних потреб окремо взятих районів міста та загальноміські проблеми та визначені найбільш пріоритетні потреби окремо взятих районів та міста в цілому та їх співставлення із фінансовими можливостями місцевого бюджету; обрання із делегатів форуму комісії із трьох чоловік для представлення інфраструктурних потреб міста на сесії міської ради.

Голосування щодо виділення коштів по місцевих проектах повинно відбуватися по кожному проекту окремо. За співставлення інфраструктурних потреб міста і фінансовими ресурсами запланованими на наступний бюджетний рік повинен відповідати фінансовий відділ міської ради.

У малих містах, де немає мають поділу на райони доцільно було б обирати делегатів для представлення інфраструктурних потреб міста на загальних зборах громадян міста.

Поточний громадський контроль здійснюється безпосередньо у ході діяльності і полягає у регулярній перевірці того, як триває робота, обговоренні проблем, що виникають, та виробленні пропозицій щодо їхнього усунення.

Поточний контроль за витрачанням бюджетних ресурсів як і моніторинг бюджету будуть здійснювати ради моніторингу місцевих бюджетів, власне на які і буде покладена контрольна функція [34].

Заключний контроль здійснюється після того, як роботу виконано. Він полягає у тому, що фактичні результати порівнюються із потрібними, на підставі чого виробляються заходи щодо неухильного виконання рішення або додержання норми та запобігання можливих відхилень у майбутньому.

Результати громадського контролю повинні регулярно розглядатись Радою моніторингу виконання місцевих бюджетів, а щорічна доповідь за наслідками громадського контролю - представлятися на розгляд відповідної місцевої ради.

В умовах становлення громадського суспільства в Україні громадський контроль повинен стати не лише невід'ємною частиною державного управління та місцевого самоврядування, але й найважливішим чинником соціально-економічного розвитку територій. Повинні зав'язатися тісні взаємозв'язки між органами місцевого самоврядування та громадськістю для популяризації дій влади та відновлення довіри до неї [34].

Громадський контроль за функціонуванням місцевих бюджетів має певні переваги як для органів влади, так і для громадян. Насамперед, громадський контроль є інструментом вдосконалення бюджетної політики на місцях, пошуку найбільш оптимальних шляхів використання дефіцитних ресурсів, але найголовнішим є те, що громадський контроль є передумовою становлення активної громадської позиції, яка, у свою чергу, сприяє соціально-економічному розвитку регіонів.

Залучення громадськості до прийняття рішень щодо функціонування місцевого бюджету дозволяє місцевій владі заручитися підтримкою у населення. Такий тандем сприяє формуванню нової суспільної свідомості, яка в майбутньому створить підґрунтя для ефективного вирішення стратегічних завдань регіону і попередить виникнення соціально-політичних конфліктів [33].

Вибір форми залучення громадян до участі в бюджетному процесі залежить від цілей здійснення громадського контролю. Здебільшого за рахунок громадської ініціативи прагнуть досягнути таких цілей [33]:

- 1) інформування територіальної громади щодо напрямів бюджетної політики органів місцевої влади на найближчу перспективу;

2) залучення громадян до процесу планування місцевого бюджету з метою визначення пріоритетних бюджетних програм, що забезпечить ефективне використання бюджетних коштів;

3) налагодження взаємозв'язку з місцевим населенням з метою забезпечення результативного виконання місцевих програм.

У таблиці 1.3 наведено основні форми участі громадян у бюджетному процесі.

Таблиця 1.3.

Форми участі громадян у бюджетному процесі регіону [33]

Форма участі	Порядок прийняття рішень
Участь окремих осіб	Особиста участь громадян у вирішенні конкретних питань
Участь організованих груп громадян	Організована робоча група громадян, що має завдання розглянути конкретну ситуацію та надати відповідні висновки і рекомендації
Розподілена відповідальність	Громадські об'єднання та комітети, які збирають факти і доводять інформацію до відома владних структур
Експертна оцінка	Громадяни, які мають власний досвід та відповідні знання у певній сфері, проводять роз'яснення проблемних питань посадовим особам
Інформація від споживачів щодо якості наданих послуг	Громадяни оцінюють якість наданих бюджетних послуг, що в підсумку може вплинути на розподіл бюджетних ресурсів у наступному році

Як ми бачимо, громадяни можуть долучатись до управління бюджетним процесом як в індивідуальному порядку з конкретними пропозиціями, так і організовуватись в групи з метою вирішення проблемних питань стосовно соціально-економічного розвитку регіону.

Громадський контроль має місце на всіх стадіях бюджетного процесу, але механізм його здійснення буде дещо відмінним на кожній з таких стадій (див. рис. 1.2).

На стадії формування бюджету особливу увагу потрібно звернути на те, щоб доходи та видатки бюджету відповідали стратегічним напрямам розвитку регіону та пріоритетам політики місцевих органів влади. Стадія підготовки проекту бюджету є найбільш активною з позиції участі в ній громадськості [33].

Проведення конструктивних дискусій за круглим столом за участі представників місцевого населення сприяє в подальшому створенню робочих груп, які зосереджуються на вирішенні конкретних завдань.

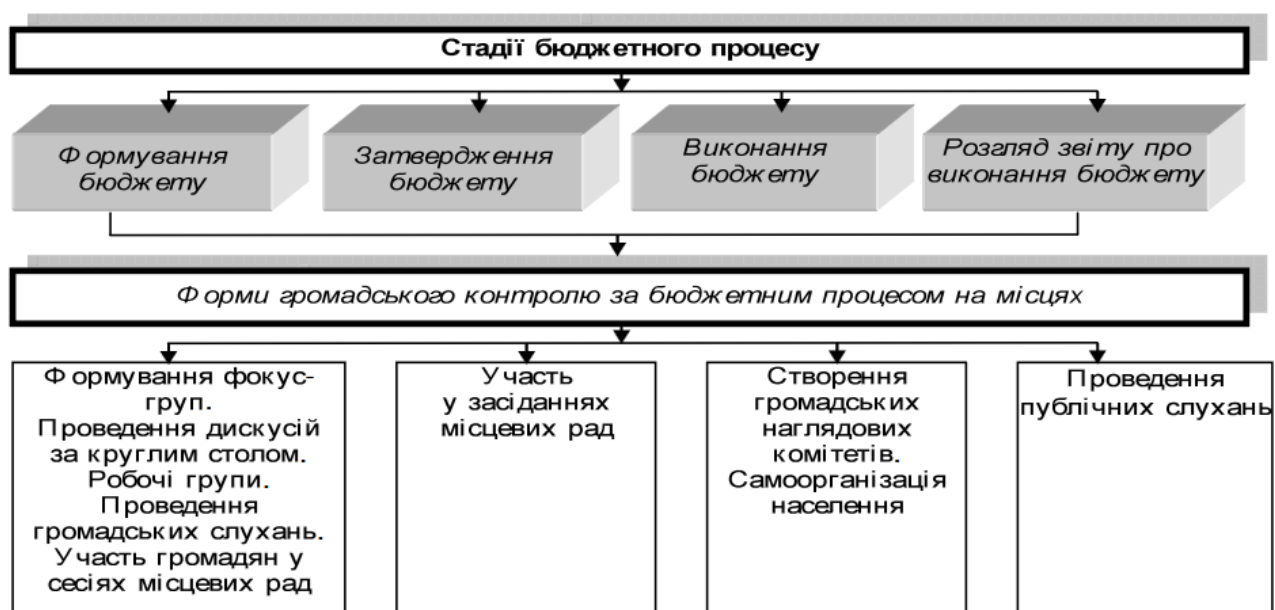

Рис.1.2. Громадський контроль за виконанням місцевого бюджету [33]

Така тенденція є прийнятною, оскільки у вітчизняній практиці передбачено програмно-цільовий метод бюджетного планування, який починаючи з 2014 року застосовується до всіх місцевих бюджетів нашої країни.

Даний метод дає змогу перерозподілити бюджетні кошти відповідно до пріоритетних напрямів бюджетної політики, а також забезпечує високу результативність виконання бюджетних програм. Отже, логічним є формування відповідних робочих груп для конкретних бюджетних програм [33].

На стадії затвердження проекту підбиваються підсумки проведених раніше дискусій за круглим столом і рішення про місцевий бюджет набуває чинності.

На стадії виконання бюджету провідна роль належить наглядовим комітетам, які здійснюють моніторинг виконання бюджетних програм. Ступінь впливу таких комітетів на реальний стан справ у бюджетній сфері визначатиметься тим, наскільки чітко окреслені їх повноваження чинним законодавством та рівнем доступу до необхідної інформації. Зазначені комітети певною мірою виступають своєрідними посередниками між владою і громадянськістю з бюджетних питань [33].

Під час затвердження звіту про виконання бюджету відбувається аналіз фактичних показників виконання бюджету за доходами та видатками, а також оцінюється ефективність профінансованих бюджетних програм.

Ефективність виконання бюджетних програм визначається на підставі розрахунку системи результативних показників. У результаті проведення аналізу основних показників виконання місцевого бюджету проводяться публічні слухання затвердженого звіту, обговорюються виявлені відхилення та порушення, визначаються недоліки та прорахунки в бюджетних програмах з метою їх усунення в майбутні періоди.

Отже, здійснення громадського бюджетного контролю – це структурований процес реалізації сукупності взаємопов’язаних заходів (табл. 1.4). Тобто це свого роду план послідовних дій для досягнення поставлених цілей.

Таблиця 1.4

Порядок проведення громадського контролю за виконанням бюджету [33]

Дія	Коротка характеристика
Соціальна ініціатива	Організоване об’єднання зацікавлених громадян з метою досягнення спільної мети
Визначення напрямів контролю	Формування громадської думки щодо рівня задоволеності наданими послугами, визначення проблемних питань
Встановлення цілей	Передбачає чітке розуміння того, що саме хотілось би змінити чи на що потрібно вплинути, яким чином використати результати контролю
Інформаційне забезпечення	Між об’єднаннями громадян і місцевими органами влади встановлено партнерські відносини, наявний вільний доступ до офіційних джерел інформації
Моніторинг	Проведення аналізу зібраної інформації, формування висновків та пропозицій

Систематичний громадський моніторинг діяльності органів місцевого самоврядування та виконавчої влади в регіонах є передумовою забезпечення відкритості, прозорості та ефективності бюджетного процесу.

Однією з умов дієвого громадського бюджетного контролю є наявність доступу до достовірної інформації про формування та виконання місцевого бюджету. Згідно з нормами чинного законодавства, які регламентують доступ громадян до інформації про виконання місцевого бюджету, визначено такі її джерела в Україні: веб-сайти обласних, районних державних адміністрацій та інших органів влади, які оприлюднюють результати своєї діяльності в мережі Інтернет; засоби масової інформації (насамперед, місцеві друковані видання);

відповіді на подані громадянами або групами громадян запити; зведені звіти органів статистики; аналітична інформація неурядових організацій.

До інформації про місцевий бюджет, яка надається громадськості, висуваються такі вимоги [33]:

Комплексність – надання громадськості можливості ознайомитися зі стратегічною та поточною бюджетною інформацією. Оприлюднення інформації про напрямки бюджетної політики та порядок фінансування пріоритетних бюджетних програм. Публікація розгорнутих звітів про виконання місцевих бюджетів.

Зрозумілість – формування звітів для громадськості у простій та доступній для розуміння формі, оприлюднення суттєвої та достовірної інформації.

Порівнянність – зіставність інформаційних даних з метою аналізу динаміки виконання місцевого бюджету протягом кількох бюджетних періодів.

Періодичність – постійне оновлення інформації.

На сучасному етапі оприлюднена інформація про виконання місцевих бюджетів не завжди відповідає поставленим до неї вимогам, а здебільшого просто не відображає дійсного стану справ.

Таким чином, ми бачимо, що перелік інформаційних джерел для проведення громадського контролю за виконанням місцевого бюджету не є великим, але поряд із тим немає і гарантій щодо достовірності даних, наведених у цих джерелах. Слід зауважити той факт, що фактичні дані, які оприлюднюються органами влади на офіційних сайтах, та дані, які висвітлюються громадськими організаціями, здебільшого є невідповідними і мають суттєві відмінності. Аналітичні звіти про виконання бюджету формуються і розміщуються на сайтах з певною часовою невідповідністю, що обмежує можливість проведення поточного контролю. Також спостерігається ситуація, коли розміщується інформація не за послідовні періоди і виникають так звані «інформаційні прогалини», що не дає змоги простежити тенденцію виконання бюджету в динаміці за декілька бюджетних років [33].

Висновки до 1-го розділу

Дослідивши теоретичні положення та суть громадського контролю дійшли наступних висновків.

1. Врахувавши всі переваги і недоліки вищезазначених тверджень, під громадським контролем пропонуємо розуміти, системну діяльність інститутів громадянського суспільства чи окремих громадян із метою вирішення суспільно значущих завдань, захисту й забезпечення прав і свобод людини, задоволення потреб та інтересів суспільства в цілому, встановлення відповідності функціонування органів публічної влади вимогам законодавства у процесі їхньої соціальної взаємодії з громадськістю, що спрямована на забезпечення ефективності державно-громадських відносин.

2. Громадський контроль має своє визначення, об'єкт, суб'єкт, завдання, принципи, цілі, форми, мету, особливості та проблеми здійснення.

3. Контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування є засобом реалізації засад підзвітності та відповідальності місцевої влади, формою реалізації мешканцями територіальної громади здійснення спостереження та перевірки виконання місцевою владою своїх соціальних зобов'язань та функцій, закріплених у законодавчих актах, програмах державного, регіонального та місцевого розвитку. Завданнями такого контролю є дотримання режиму законності та підвищення ефективності функціонування органів місцевого самоврядування; підвищення рівня підзвітності місцевої влади перед мешканцями територіальної громади; усунення порушень законодавства, прав та інтересів населення територіальної громади; покращення взаємодії та взаємозв'язків місцевої влади з населенням; покращення якості та прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

2.1. Оцінка діяльності Міського культурно-спортивного центру Житомирської міської ради протягом 2021-2023 рр.

Міський культурно-спортивний центр Житомирської міської ради – це комунальний позашкільний навчальний заклад, який заснований на комунальній власності територіальної громади міста.

Міський культурно-спортивний центр ЖМР забезпечує реалізацію політики з соціальної підтримки, становлення і розвитку дітей, підлітків та молоді за місцем проживання, сприяє поглибленню знань, задоволенню творчих та спортивних інтересів, розвитку здібностей, національно-патріотичному вихованню, організації змістовного дозвілля та відпочинку дітей, підлітків та молоді на території Житомирської міської територіальної громади.

До сфери діяльності належать 22 підліткових клуби різнопрофільного напрямку, що здійснюють творчу, культурно-мистецьку, спортивно-оздоровчу, виховну, профорієнтаційну роботу в позашкільний час з метою виховання національно свідомого та фізично здорового молодого покоління. А також на балансі є 12 спортивних майданчики. Підліткові клуби та спортивні майданчики розташовані в різних районах міста.

Головною метою діяльності Міського культурно – спортивного центру ЖМР є забезпечення якісної позашкільної освіти, організації змістовного дозвілля, створення умов розвитку спортивних та творчих здібностей дітей, виховання підлітків та молоді у вільний час від навчання та роботи за місцем проживання.

Засновником Міського культурно – спортивного центру є Житомирська міська рада згідно рішення Житомирської міської ради народних депутатів від 27.03.1991 року.

Міський культурно – спортивний центр підпорядкований управлінню у справах сім’ї, молоді та спорту міської ради, яке від імені Засновника здійснює фінансовий та адміністративний контроль за діяльністю установи.

Структуру бюджетної установи наведено на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Організаційна структура спортивного центру Житомирської міської ради

Керівництвом здійснює директор, який є громадянином України, має вищу педагогічну освіту і стаж педагогічної роботи не менше як три роки.

Директор призначається та звільняється з посади міським головою.

Призначення директора здійснюється за результатами конкурсу, що проводиться відповідно до Положення про проведення конкурсу на посаду директора міського культурно – спортивного центру Житомирської міської ради, шляхом укладання строкового трудового договору (контракту).

Працівники призначаються на посади і звільняються з посад керівником відповідно до чинного законодавства.

Міський культурно – спортивний центр ЖМР організовує роботу 22 підліткових клубів, організовує позашкільне дозвілля дітей, підлітків та молоді за місцем проживання. Проводить утримання приміщень та спортивних майданчиків у належному стані.

Міський культурно – спортивний центр ЖМР є неприбутковою установою та розпорядником третього рівня. Фінансування здійснюється за рахунок коштів місцевого бюджету Житомирської міської ради територіальної громади, а також за рахунок власних надходжень.

Кошторисне фінансування міського культурно-спортивного центру ЖМР складається з надходження коштів із загального фонду бюджету на 2024 рік у сумі 13641660 грн. (Тринадцять мільйонів шістсот сорок одна тисяча шістсот шістдесят грн. 00 коп.).

Кошторисне фінансування бюджетної установи спрямоване на розвиток та забезпечення основних функцій та завдань, оновлення матеріально-технічної бази, виконання задач щодо влаштування дозвілля за місцем проживання.

У підсумку, кошторисне фінансування є життєво важливим елементом для даної бюджетної установи для виконання різноманітних завдань та програм, спрямованих на задоволення потреб дітей, підлітків та молоді за місцем проживання, сприяє поглибленню знань, задоволенню творчих та спортивних інтересів, розвитку здібностей, національно-патріотичному вихованню, організації змістовного дозвілля та відпочинку дітей, підлітків та молоді на території Житомирської міської територіальної громади.

Склад і структура доходів бюджетної установи, такої як Міський культурно-спортивний центр ЖМР, може включати різноманітні джерела фінансування, залежно від його функцій, завдань та специфіки діяльності. Основні складові доходів можуть включати:

- Державні асигнування. Це головне джерело фінансування бюджетних установ, яке забезпечується з державного або місцевого бюджету. Державні асигнування можуть використовуватися для покриття загальних витрат установи, таких як заробітна плата працівників, утримання приміщень тощо.

- Гранти та субсидії. Установа може отримувати гранти та субсидії від державних або приватних організацій на підтримку конкретних проектів або програм. Ці кошти можуть бути призначені для реалізації нових ініціатив, оновлення обладнання чи проведення спеціальних заходів.

- Доходи від платних послуг. Бюджетна установа може отримувати доходи від надання платних послуг або продажу товарів. Наприклад, це може бути вартість квитків на спортивні змагання або культурні заходи, абонементи на послуги центру, оренда спортивних майданчиків або концертних залів.

- Спонсорська підтримка та благодійні внески. Установа може отримувати фінансову підтримку від приватних компаній, меценатів або благодійних організацій. Ці кошти можуть бути спрямовані на підтримку конкретних проектів, заходів або програм.

- Інші джерела доходів. До цих джерел можуть відноситися прибуток від інвестицій, прибуток від оренди майна чи обладнання, доходи від продажу мерчандайзу та інші непрямі доходи.

Міський культурно – спортивний центр ЖМР є неприбутковою організацією, отже основними надходження установи є фінансування з місцевого бюджету, пошук та залучення благодійних коштів, написання грантів.

Склад і структура видатків бюджетної установи, такої як Міський культурно-спортивний центр ЖМР, включає різноманітні категорії витрат, які враховуються у бюджеті центру для забезпечення його діяльності та виконання стратегічних завдань. Основні складові видатків можуть включати:

- оплата праці та нарахування на заробітну плату;
- придбання предметів, матеріалів, обладнання та інвентаря;
- оплата послуг (крім комунальних);
- оплата комунальних послуг та енергоносії;
- дослідження і розробки, окремі заходи по реалізації державних (регіональних) програм.

Структура видатків може варіюватися в залежності від конкретної діяльності та стратегічних цілей установи, але ретельне планування та контроль над ними допомагають ефективно використовувати фінансові ресурси та досягати поставлених цілей.

Структура видатків також відображає стратегічні пріоритети та цілі установи. Наприклад, велика частина видатків може бути спрямована на заробітну плату та персонал, що відображає значення розвитку та підтримки команди працівників для ефективного виконання місії центру.

Планування та контроль над структурою видатків є ключовими елементами фінансової стабільності та успішності установи. Шляхом постійного моніторингу та аналізу установа може адаптувати свої стратегії та забезпечити ефективне використання ресурсів для досягнення своїх цілей та впливу на громаду.

Розподіл кошторису проводиться згідно цільової програми «Міська цільова соціальна програма розвитку позашкільної освіти за місцем проживання на 2022-2026 роки» затвердженою № 1244 від 03.11.2021 року.

Фінансова звітність організацією складається поквартально і подається до Управління Державної Казначейської служби у місті Житомирі Житомирської області.

Фінансова звітність складається на основі господарської діяльності організації. Проводиться аналіз ефективності діяльності організації.

Аналіз фінансово-господарської діяльності бюджетної установи, такої як Міський культурно-спортивний центр ЖМР, є важливим інструментом для

оцінки її ефективності та фінансової стійкості. Складається з наступних складових:

- Доходи: кошти місцевого бюджету, кошти отримані як плата за послуги, кошти отримані за іншими джерелами власних надходжень.

- Витрати: Аналіз структури витрат з метою виявлення основних витратних статей та їх відповідності стратегічним цілям установи. Оцінка ефективності управління витратами.

Проаналізуємо діяльність Міського культурно-спортивного центру Житомирської міської ради у 2021-2023 рр. на основі даних, наведених у Додатках Б та В.

Таблиця 2.1.

Горизонтальний аналіз активів Міського культурно-спортивного центру Житомирської міської ради у 2021-2023 рр.

Показник	2021	2022	2023	Відхилення 2023/2021	
				Абс., грн	Відн., %
Необоротні активи	16367589	16011670	18079158	1711569	10,5
Оборотні активи	107539	335839	453954	346415	322,1
Необоротні активи, утримувані для продажу та групи вибуття	0	0	0	0	0,0
Разом активів	16475128	16347509	18533112	2057984	12,5

За розрахованими даними сформовані такі висновки:

1. вартість необоротних активів збільшилась з 16367589 грн у 2021 р. до 18079158 грн у 2023 р., тобто на 1711569 грн або на 10,5%;
2. вартість оборотних активів зросла із 107539 грн у 2021 р. до 453954 грн у 2023 р., тобто на 346415 грн., або на 322,1%;
3. загальна вартість активів підприємства збільшилась на 2057984 грн з 16475128 тис. грн. у 2021 р. до 18533112 грн у 2023 р.

Таблиця 2.2.

**Структурні зміни в активах Міського культурно-спортивного центру
Житомирської міської ради у 2021-2023 рр.**

<i>Показник</i>	<i>2021</i>	<i>2022</i>	<i>2023</i>	<i>Зміни, п.с.</i>	
				<i>2022/2021</i>	<i>2023/2021</i>
Необоротні активи	99,35	97,95	97,55	-1,40	-1,80
Оборотні активи всього	0,65	2,05	2,45	1,40	1,80
Разом активів	100	100	100	-	-

В таблиці 2.2. можна побачити, що необоротні активи значно перевищують оборотні активи. Спостерігаємо за збільшенням оборотних активів з 0,65% у 2021 р., до 2,45% у 2023 р., тобто на 1,80%.

Таблиця 2.3.

**Горизонтальний аналіз пасивів Міського культурно-спортивного центру
Житомирської міської ради у 2021-2023 рр.**

<i>Показник</i>	<i>2021</i>	<i>2022</i>	<i>2023</i>	<i>Відхилення 2023/2021</i>	
				<i>Абс., тис. грн.</i>	<i>Відн., %</i>
Власний капітал	16536576	16308185	18545164	2008588	12,15
Довгострокові зобов'язання і забезпечення	-	-	-	-	-
Поточні зобов'язання і забезпечення	9412	90077	31200	21788	231,49
Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	0	0	0	0	0,00
Разом пасивів	16545988	8591545	8515345	-8030643	-48,54

За розрахованими даними сформовані такі висновки:

1. власний капітал збільшився з 16536576 грн у 2021 р. до 18545164 грн у 2023 р., тобто на 2008588 грн або на 12,15%;
2. поточні зобов'язання підприємства збільшились з 9412 грн. у 2021 р. до 31200 грн у 2023 р., тобто на 21788 грн., або на 231.49%;

3. загальна вартість джерел утворення пасивів підприємства зменшилась з 16545988 грн у 2021 р. до 8515345 грн у 2023 р., тобто на 8030643 грн.

Таблиця 2.4.

Структурні зміни у Міського культурно-спортивного центру Житомирської міської ради у 2021-2023 рр.

Показник	2021	2022	2023	Зміни, п.с.	
				2022/2021	2023/2021
Власний капітал	99,94	189,82	217,79	89,87	117,84
Довгострокові зобов'язання і забезпечення	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Поточні зобов'язання і забезпечення	0,06	1,05	0,37	0,99	0,31

В таблиці 2.4 спостерігаємо збільшення власного капіталу з 99,94% у 2021 р. до 217,79% у 2023 р., тобто на 117,84%. Поточні зобов'язання і забезпечення збільшилися з 0,06% у 2021 р. до 0,37% у 2023 р., тобто на 0,31%.

Таблиця 2.5

Аналіз фінансової стійкості та ліквідності Міського культурно-спортивного центру Житомирської міської ради у 2021-2023 рр.

Показник	Формула	2021	2022	2023	Відхилення 2023/2021
Коефіцієнт концентрації власного капіталу ($>0,5$)	(Власний капітал)/(Активи)	1,00	1,00	1,00	0,00
Коефіцієнт фінансової залежності ($<2,0$)	(Активи)/(Власний капітал)	1,00	1,00	1,00	0,00
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу ($<0,5$)	(Позиковий капітал)/(Активи)	0,00	0,01	0,00	0,00
Коефіцієнт поточної ліквідності ($>2,0$)	(Оборотні активи)/(Поточні зобов'язання)	11,43	3,73	14,55	3,12
Коефіцієнт абсолютної ліквідності ($>0,1$)	(Грошові кошти)/(Поточні зобов'язання)	6,53	0,56	1,39	-5,14

За розрахованими даними сформовані такі висновки:

- 1) отримані показники ліквідності свідчать про те, що платоспроможність підприємства має позитивну тенденцію;
- 2) отримані показники свідчать про те, що підприємство є фінансово незалежним (коефіцієнт концентрації власного капіталу $> 0,5$), що в цілому є позитивним для Міського культурно-спортивного центру Житомирської міської ради.

Таблиця 2.6

Аналіз надходжень Міського культурно-спортивного центру
Житомирської міської ради у 2022-2024 рр.

Найменування	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Зміна показників за 3 роки	
	Сума, тис. грн.	%	Сума, тис. грн.	%	Сума, тис. грн.	%	Сума, тис. грн. (+,-)	% (раз)
Надходження коштів із загального фонду бюджету	11 599 957	100	11 580 746	100	13 641 660	100	2 041 703	17,6
Надходження коштів із спеціального фонду бюджету	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	11 599 957	100	11 580 746	100	13 641 660	100		

З таблиці 2.6 можна зробити висновок, що надходження коштів із загального фонду бюджету збільшились із 11 599 957 тис. грн у 2022 р. до 13 641 660 тис. грн у 2024 р., тобто показники збільшились у 17,6 раз.

Таблиця 2.7

Аналіз видатків та надання кредитів Міського культурно-спортивного центру Житомирської міської ради у 2022-2024 рр.

Найменування	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Зміна показників за 3 роки	
	Сума, тис. грн.	%	Сума, тис. грн.	%	Сума, тис. грн.	%	Сума, тис. грн. (+,-)	% (раз)
Поточні видатки	11 599 957	100	11 580 746	100	13 641 660	100	2 041 703	17,6
Капітальні видатки	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	11 599 957	100	11 580 746	100	13 641 660	100		

Проаналізувавши таблицю 2.7 можна зробити висновок, що поточні видатки за 3 роки збільшились на 2 041 703 тис. грн, тобто у 17,6 раз.

Рис. 2.2. Структура активів Міського культурно-спортивного центру Житомирської міської ради за підсумками 2023 р.

Міський культурно-спортивний центр має значну частку необоротних активів (98%). Даний показник свідчить про стабільність та довгострокові плани розвитку.

Таблиця 2.8

Структура поточних видатків Міського культурно-спортивного центру Житомирської міської ради у 2022-2024 рр.

Найменування	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Відхилення 2024/2022		Відхилення 2024/2023	
	Сума, тис. грн.	Сума, тис. грн.	Сума, тис. грн.	Сума, тис. грн. (+,-)	% (раз)	Сума, тис. грн. (+,-)	% (раз)
Поточні видатки	11599957	11580746	13641660	2041703	17,6	2060914	17,8
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	8809320	8629781	10491794	1682474	19,1	1862013	21,6
Оплата праці	7220720	7073557	8599794	1379074	19,1	1526237	21,6
Заробітна плата	7220720	7073557	8599794	1379074	19,1	1526237	21,6
Нарахування на оплату праці	1588600	1 556224	1892000	303400	19,1	335776	21,6
Використання товарів і послуг	2790637	2950965	3149866	359229	12,9	198901	6,7
Предмети, матеріали, обладнання та інвентар	72880	72880	180760	107880	148,0	107880	148,0
Оплата послуг (крім комунальних)	419119	419119	445953	26834	6,4	26834	6,4
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	2298638	2458966	2504722	206084	9,0	45756	1,9
Оплата теплопостачання	1969096	1969096	2103232	134136	6,8	134136	6,8
Оплата водопостачання та водовідведення	43260	43260	48668	5408	12,5	5408	12,5
Оплата електроенергії	286282	446610	352822	66540	23,2	-93788	-21,0
Дослідження і розробки, окремі заходи розвитку по реалізації державних (регіональних) програм	0	0	18431	18431	100	18431	100
Окремі заходи по реалізації державних (регіональних) програм, не віднесені до заходів розвитку	0	0	18431	18431	100	18431	100

За розрахованими даними сформовані такі висновки:

1. загалом поточні видатки за 3 роки збільшились на 2041703 тис. грн;
2. видатки на оплату праці і нарахування на заробітну плату збільшились із 8809320 тис. грн у 2022 р. до 10491794 тис. грн на 2024 р.;
3. видатки на використання товарів і послуг збільшились у 12,9 раз, а саме із 2790637 тис. грн у 2022 р. до 3149866 тис. грн у 2024 р.;
4. видатки на предмети, матеріали, обладнання та інвентар збільшились на 107880 тис. грн;
5. видатки на оплату послуг (крім комунальних) збільшились на 26834 тис. грн, тобто у 6,4 раз із 419119 тис. грн у 2022 р. до 445953 тис. грн у 2024 р.;
6. видатки на оплату комунальних послуг та енергоносіїв збільшились у 9,0 раз або на 206084 тис. грн;
7. видатки на оплату теплопостачання зросли на 134136 тис. грн;
8. видатки на оплату водопостачання та водовідведення збільшились у 12,5 раз;
9. видатки на оплату електроенергії у 2024 р. склали 352822 тис. грн, тобто збільшились на 66540 тис. грн порівняно з 2022 р.;
10. видатки на дослідження і розробки, окремі заходи розвитку по реалізації державних (регіональних) програм були у 2024 р. і становили 18431 тис.грн.

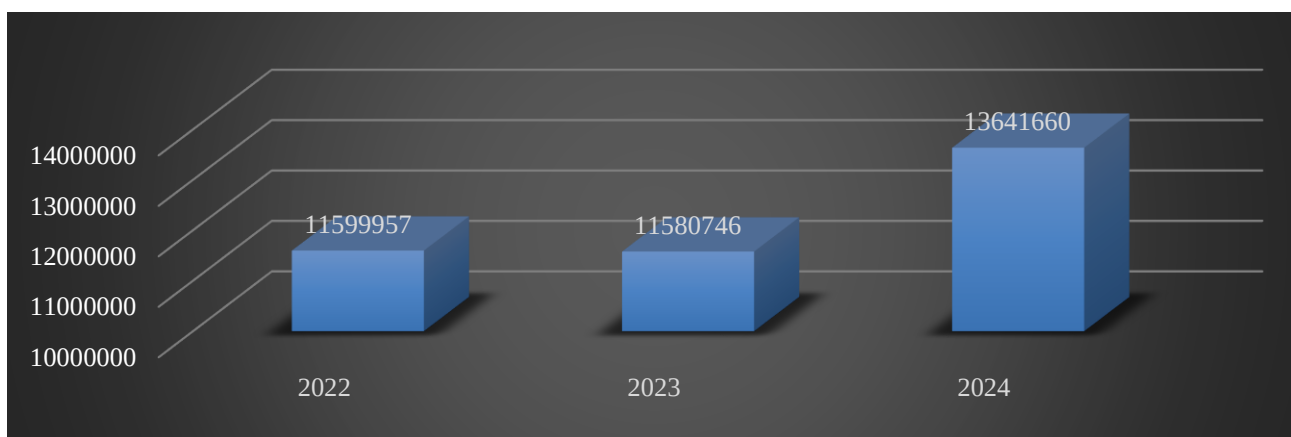

Рис. 2.3. Структура поточних видатків Міського культурно-спортивного центру Житомирської міської ради за 2022-2024 рр.

Проаналізувавши рисунок 2.3 можна зробити висновок, що поточні видатки за 3 роки збільшились на 2 041 703 тис. грн, тобто у 17,6 раз.

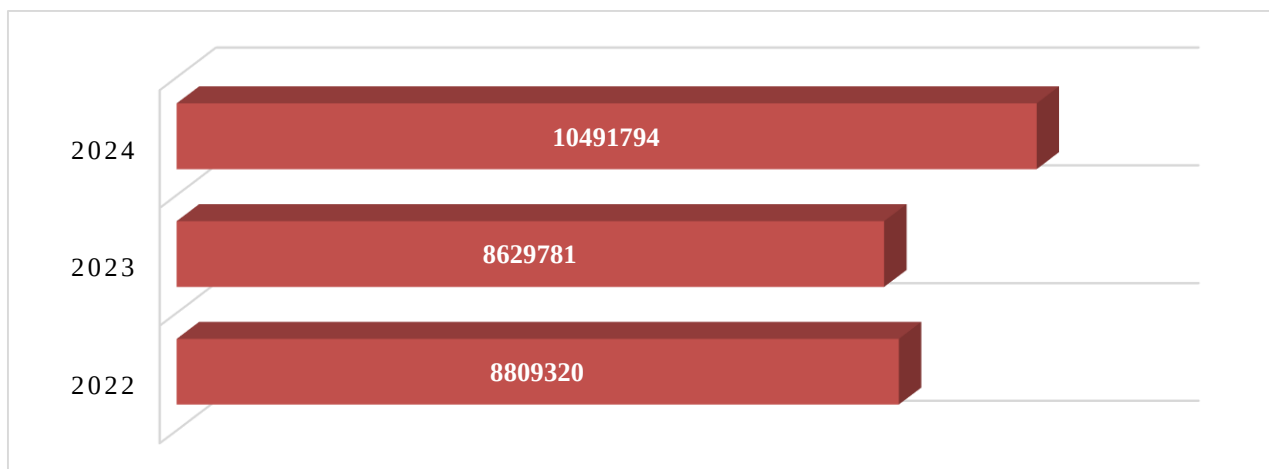

Рис. 2.4. Структура видатків на оплату праці і нарахування на заробітку плати Міського культурно-спортивного центру Житомирської міської ради за 2022-2024 рр.

Загальна сума виплат заробітної плати за 2024 р. суттєво зросла порівняно з попередніми періодами. У 2024 році порівняно із 2022 роком даний показник збільшився на 1 682 474 грн, що може свідчити про підвищення заробітної плати чи про збільшення штату працівників.

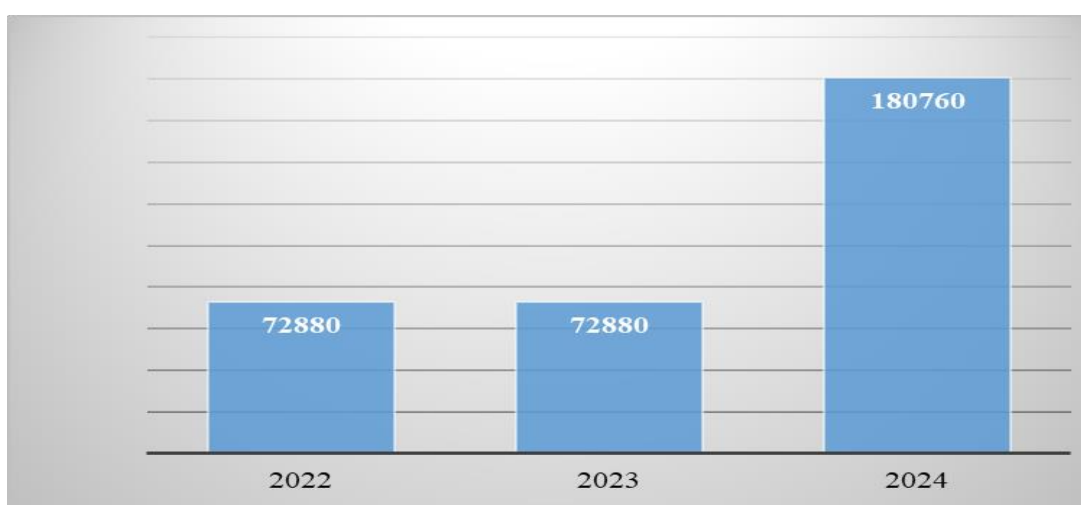

Рис. 2.5. Структура видатків на предмети, матеріали, обладнання та інвентар Міського культурно-спортивного центру Житомирської міської ради за 2022-2024 рр.

Аналіз витрат на предмети, матеріали, обладнання та інвентар впродовж 3-х років показав стабільність витрат у 2022 і 2023 роках, але значне зростання у 2024 році. Даний показник у 2024 році порівняно з 2022 роком зріс на 107 880 грн. Дане зростання може свідчити про зростання популярності Міського культурно-спортивного центру та ефективності його діяльності.

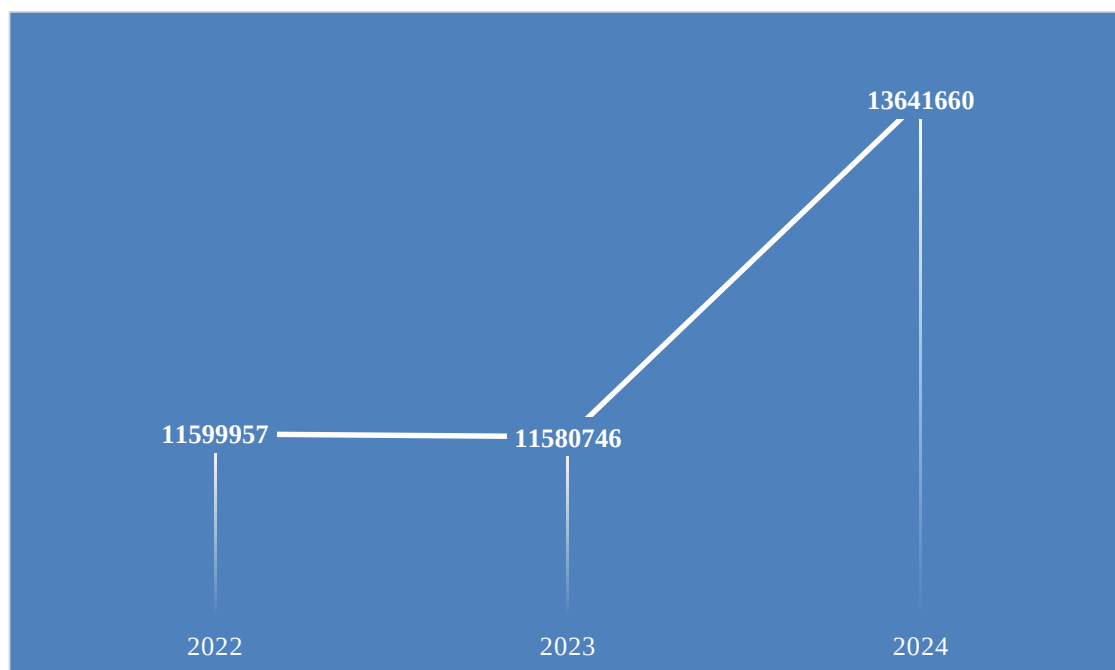

Рис. 2.6. Структура надходження коштів із загального фонду бюджету Міського культурно-спортивного центру Житомирської міської ради за 2022-2024 рр.

За період з 2022 по 2024 роки спостерігається загальна тенденція до збільшення надходжень коштів із загального фонду бюджету. Це свідчить про те, що міська рада визнає важливість культурно-спортивної сфери та прагне забезпечити її належне фінансування. Зростання бюджету дозволяє Міському культурно-спортивному центру розширювати свою діяльність та запроваджувати нові програми і проєкти.

2.2. Особливості впровадження громадського бюджету в Україні як інструменту розвитку місцевої демократії

В умовах реформування державотворчих процесів в Україні виникають нові можливості для системного реформування функціонування місцевого самоврядування та розвитку громадянського суспільства.

Враховуючи прагнення України ввійти повноправним членом до європейської спільноти, постає необхідність адаптації до європейських стандартів у всіх галузях, зокрема адаптації діяльності органів місцевого самоврядування до європейських традицій демократичного управління. Запровадження принципів регіоналізації, децентралізації та субсидіарності, постійний розвиток інституту місцевого самоврядування, активізація місцевих громад зумовлюють необхідність приведення у відповідність і нормативно-правової бази, яка супроводжує ці реформи [36].

Одним із важливих інструментів підвищення ролі місцевих громад є громадський бюджет, який уже запроваджений у ряді територіальних одиниць України, цей рух поширюється далі і потребує досліджень та правового регулювання.

Громадський бюджет, або партиципаторний бюджет, як його називають у ряді європейських країн, походить від англійського слова Participate – «брати участь». Ідея громадського бюджету полягає в активній участі громадян у житті власного міста.

Члени громади активно долучаються до процесу ухвалення рішень із розподілу бюджетних коштів на реалізацію проєктів, поданих представниками цієї ж громади, шляхом відкритого голосування, що є проявом прямої демократії [36].

Основоположною ідеєю громадського бюджету є залучення значної кількості жителів міста до обговорення та вирішення проблем свого населеного пункту. За однієї умови значна частина місцевого бюджету буде розподілена не лише з волі посадових осіб, а й враховуватиме думку звичайних громадян.

Вперше ідею громадського бюджету було втілено 1989 р. у Бразилії, в місті Порту-Алегрі. Йдеться про процес щорічного обговорення й ухвалення рішень, у якому значна кількість мешканців міста приймає рішення, як витратити частину місцевого бюджету.

Влада міста виділяє на місцеві проєкти майже чверть місцевого бюджету.

На початку XXI століття ця практика поширилась Європою. Першими європейськими країнами, які запровадили у себе громадський бюджет, стали Німеччина та Іспанія.

Нині практика використання громадського бюджету активно застосовується в Республіці Польща, де він носить назву «партиципаторний бюджет».

Цікавим, на нашу думку, є той факт, що Швейцарія пішла в цьому процесі далі та наділила громадян правами ухвалювати рішення стосовно державних витрат. Вони можуть проголосувати проти, якщо, на їхню думку, витрати не потрібні або надмірні [36].

Зазначимо, що у м. Цюрих, якщо здійснюються щорічні витрати під конкретні потреби в розмірі понад 1 млн швейцарських франків на рік, то це потребує спеціальної процедури узгодження: проведення обов'язкового фінансового референдуму.

Аналогічна процедура передбачена і за одноразових витрат під конкретну потребу у понад 20 000 000 франків. На нашу думку, цей досвід буде корисним для України.

З поширенням цього механізму формування місцевого бюджету міжнародною спільнотою було розроблено ряд нормативно-правових актів, що спрямовані на визначення засад, завдань і принципів громадського бюджету.

Зауважимо, що чільне місце у ряді міжнародних нормативно-правових актів, що врегульовують досліджувану тематику, займають документи Комітету міністрів Ради Європи. Так, у Рекомендаціях «Про доступ до інформації, що знаходиться у розпорядженні державних органів» № R (81) 19 (1981 р.) закріплено право кожного громадянина в межах юрисдикції держави-члена на

отримання інформації, що перебуває в розпорядженні органів державної влади, та доступу до інформації [37].

З метою розширення вищевказаних положень було ухвалено Декларацію Комітету міністрів Ради Європи «Про свободу висловлювання та інформації» (1982 р.). У цій декларації передбачено, що інформаційна політика в публічному секторі має носити відкритий характер та передбачає доступ до інформації, що дає можливість кожному громадянину розібратись у політичних, соціальних, економічних і культурних проблемах, заохочує до вільного обговорення цих проблем [38].

Окремо варто виділити серед міжнародних актів, які унормовують міжнародні стандарти доступу до інформації від владних структур, Йоганнесбурзькі принципи «Національна безпека, свобода висловлювання і доступ до інформації» (1995 р.) та Конвенція Ради Європи «Про доступ до офіційних документів» (2009 р.), ратифіковані Україною 12 квітня 2018 р.

У Конвенції Ради Європи «Про доступ до офіційних документів» закріплені такі стандарти доступу до офіційних документів [39]:

- право витребувати документи, якими володіють публічні органи;
- повідомлення громадськості про її право на доступ до офіційних документів і про порядок реалізації цього права;
- широкий доступ до офіційних документів, що забезпечує прозорість й ефективність державного управління тощо.

Виокремлюють також групу документів Організації Об'єднаних Націй і Міжнародного Валютного Фонду, які містять міжнародні стандарти бюджетної та фінансової прозорості.

Так, у Кодексі фінансової прозорості Міжнародного Валютного Фонду (2014 р.) закріплено визначення «фінансова прозорість» – чіткість, достовірність, повнота й актуальність державної фінансової звітності та вільний доступ громадськості до процесу ухвалення рішень у сфері фінансової політики [40].

Зазначимо, що у принципах фінансової прозорості, участі та підзвітності Глобальної ініціативи з фінансової прозорості Організації Об'єднаних Націй

(2012 р.) визначено, що кожний громадянин має право робити запит, отримувати інформацію про бюджетно-податкову політику і поширювати її.

З цього робимо висновок, що в національних правових системах повинна бути встановлена чітка презумпція загальнодоступності бюджетно-фінансової інформації.

В Україні історія громадського бюджету розпочалася 2015 року. Цей механізм можна охарактеризувати, як своєрідну «добру угоду» між громадськістю та місцевими органами влади, а також новою можливістю для налагодження співпраці [36].

Зауважимо, що впродовж 2014 року в Україні в пілотних громадах у рамках проєкту Фундації ПАУСІ «Бюджети за завданнями» відбулися перші тренінги-презентації за участю представників громади за підтримки Європейського Союзу та Центральноєвропейської ініціативи, на яких польські практики поділились досвідом щодо формування місцевих бюджетів. Далі упродовж 2015-2016 років за сприяння Польсько-Канадської програми підтримки демократії в межах проєктів Фундації ПАУСІ в ряді українських міст вперше впровадили громадський бюджет, що дозволило далі поширити цей позитивний досвід і в інші міста України.

Під час формування бюджету в такий спосіб громадяни мають можливість подати пропозиції щодо проєкту, який буде корисний для їхньої громади, та підтримати його.

Проєкти-переможці реалізуються за рахунок бюджетного фінансування. Громадський бюджет упродовж тридцяти років залишається інструментом, який допомагає ефективно вирішувати проблеми та забезпечувати потреби всього населення, що сприяє розвитку відносин влади і громади на місцевому рівні в громадах багатьох країн світу.

Проведені дослідження громадського бюджету підтвердили демократичний спосіб його обговорення. Саме завдяки громадському бюджету громадяни отримали можливість ухвалювати рішення щодо напрямів витрат частини публічних ресурсів [36].

Тому громадський бюджет можна визначити як інструмент прояву соціальної свідомості та відповідальності.

Здебільшого громадський бюджет базується на визначенні пріоритетів щодо муніципальних видатків самими членами громади, виборі бюджетних делегатів місцевих громад, технічній підтримці з боку муніципальної влади, місцевих та регіональних зборах з метою обговорення та визначення пріоритетних видатків шляхом відкритого голосування та втілення ідей, що повинні покращити якість життя мешканців. Традиційно виділяють такі етапи формування громадського бюджету [36]:

- розробка проєктів;
- обговорення проєктів та голосування;
- реалізація обраних проєктів на практиці.

Отже, через громадський бюджет як прямий прояв демократії громада отримала реальну можливість впливати на розподіл місцевого фінансування, мешканці міст набувають статусу активних суб'єктів регулювання суспільних відносин. Формування громадського бюджету можна справедливо вважати формою реалізації ст. 140 Конституції України, яка передбачає, що місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста самостійно приймати рішення щодо питань місцевого значення в межах Конституції та законів України [41].

Водночас наголосимо на необхідності завжди дотримуватися принципів і засад громадського бюджету, таких як: стратегічність, прозорість, відкритість, загальнодоступність, націленість на досягнення результату.

Відмітимо, що, відповідно до ст. 28 Бюджетного кодексу України, на Міністерство фінансів України, Державну казначейську службу України й інших учасників бюджетного процесу з чітким визначенням, які документи та в який термін мають оприлюднюватися або ж проходити процедуру публічного представлення, покладено обов'язок забезпечення реалізації принципів публічності, прозорості й підзвітності бюджетного процесу [35].

На Міністерство фінансів України покладено обов'язок у доступній формі для громадськості оприлюднити проєкт закону про Державний бюджет України та Закон України «Про державний бюджет» із додатками (у місячний строк з дня його опублікування) шляхом розміщення його на офіційній сторінці в інтернеті. Крім того, Міністерство фінансів України має обов'язок оприлюднити інформацію про виконання державного бюджету України за підсумками місяця, кварталу, року та про виконання зведеного бюджету. Щороку, до 20 березня, року, що настає за звітним, Міністерство фінансів України, представляє публічний звіт про виконання державного бюджету за попередній бюджетний період [35].

Також зазначимо, що застосування громадського бюджету дає можливість здійснити ефективний поділ публічних ресурсів, збільшити кількість публічних послуг, прозорість і відкритість діяльності органів державної влади, а також активізувати участь членів громади у громадському житті. Саме тому до початку військової агресії російської федерації системою «Громадський проєкт» активно користуються такі міста, як Київ, Дніпро, Житомир, Кривий Ріг, Львів, Рівне, Суми, Тернопіль, Хмельницький, Чернігів, та ще майже сорок міст включно з невеликими населеними пунктами [42].

Світовим банком акцентується на демократичній природі громадського бюджету, який дає змогу громадянам дізнаватись про діяльність влади, обмірковувати та впливати на розподіл ресурсів.

Підвищена прозорість та підзвітність бюджетного процесу помічні у доланні неефективності влади, приборканні клієнтелізму, патронажу та корупції [43].

Науковці пропонують розглядати бюджет участі як політичний інструмент, який призводить до демократизації та сприяє побудові та поглибленню учасницької демократії, як інструмент належного врядування, який допомагає визначати нові громадські пріоритети та створювати нові відносини між мешканцями та владою, зміцнювати відносини між учасниками, поглиблювати суспільні зв'язки та покращувати врядування, та як технократичний інструмент,

який покращує фінансову ефективність та оптимізує рідкісні ресурси та надання послуг [44].

Процес учасницького бюджетування є поєднанням в інноваційний спосіб прямої та представницької демократії за участі громади. Він є кроком до інклюзивного, сталого та еластичного суспільства, та повинен бути добре адаптованим до місцевих умов. Здійснюючи контроль над муніципальним бюджетом, жителі отримують владу, яку не змогли б отримати через інші учасницькі механізми [45].

Важливими передумовами забезпечення ефективного функціонування громадського бюджету є сильна підтримка з боку влади, доступні ресурси та присутність сильного, організованого громадянського суспільства, яке співпрацює із владою з питань надання інформації та мобілізації громадян до участі, надає технічну підтримку впродовж усього процесу [46].

Використання муніципалітетами у процесі учасницького бюджетування різних видів онлайн технологій сприяє залученню молоді та осіб середнього віку, які надають перевагу онлайн-участі та вважають безпосередню комунікацію надто довгою та часозатратною [47].

Задля підвищення зручності та доступності інструменту громадського бюджету для користувача можуть використовуватись різні канали комунікації та взаємодії, зокрема такі як веб-сайт з блогом та секцією для позитивних коментарів та критики; функція чату для спілкування із посадовцями, які відповідальні за організацію роботи інструменту громадського бюджету та дискусійні форуми для обміну думками; поширення інформації в газетах та надання можливості писати листи та пропозиції; забезпечення роботи громадських центрів, які організовують зустрічі з громадськістю та консультують телефоном тощо [47; 48].

На основі дослідження процесу учасницького бюджетування в Англії у світлі можливої користі для громадян, громади та впливу на процес ухвалення рішень, виявлено, що він може давати такі позитивні результати:

- підвищувати самовпевненість окремих осіб та об'єднань у вирішенні локальних проблемних питань;
- залучати людей з різним життєвим досвідом, надаючи їм змогу обмінюватись знаннями, поглядами та досвідом задля вирішення місцевих проблем;
- виступати стимулом для людей у розбудові місцевих волонтерських та громадських організацій, які вирішують місцеві проблеми за рахунок коштів громадського бюджету в рамках учасницького бюджетування;
- заохочувати учасників до активнішої участі у своїх спільнотах;
- покращувати взаєморозуміння між молодим та старшим поколіннями, які збираються разом для обговорення власних потреб та спільних проблем;
- підвищувати авторитет членів ради у місцевій громаді;
- підвищувати довіру людей до надавачів місцевих послуг тощо [49].

Важливою перевагою запровадження громадського бюджету є творення соціального капіталу та довіри шляхом наближення громадян до ідеї спільноти [50].

Характерною ознакою багатьох проєктів є їхня соціальна орієнтованість. Громадяни надають перевагу проєктам із соціальними складовими такими, як якість життя, соціальна інфраструктура, соціальний капітал тощо [51].

Серед основних чинників, які впливають на інноваційний процес учасницького бюджетування виділяють культурні чинники та чинники, пов'язані з ідентичністю, оскільки працівники, управлінці та члени місцевої ради відчують свою приналежність як до ради, так і до муніципалітету [52].

Підвищення залученості громадян позитивно впливає на зростання культури участі, поліпшуючи довіру громадян до місцевої влади, з одного боку, та породжуючи новий дух спільноти на основі відчуття співпраці [53], призводячи до більшої згуртованості спільноти загалом та до підвищення ентузіазму, відданості, мотивації, самооцінки та впевненості мешканців, які беруть участь зокрема [49].

При належній організації та реалізації громадських проектів громадяни отримують цінні переваги: стають не лише краще поінформованими щодо бюджетних пріоритетів органів місцевого самоврядування, але й стають співучасниками ухвалених рішень [50].

У рамках громадського бюджетування громадяни стають краще обізнаними щодо істинної природи проблем громади та труднощів, пов'язаних з імплементацією тих чи інших програм. Коли активні учасники витрачають свій час та зусилля на те, щоб запропонувати ідеї проектів, обговорити та обрати шляхом голосування бажаний проект, то вони очікують на ефективний зворотній зв'язок від влади та прозору імплементацію проектів, а тому ключовим фактором побудови сталої кооперації влади та громадян є висвітлення добрих прикладів досягнення програмної мети та втілення ідей, породжених членами спільноти [50], надаючи таким чином інструменту громадського бюджету ваги як посередницького інструменту між владою міста та громадянами [54].

Дослідження показало, що громадський бюджет є дієвим інструментом реального доступу громадян до розподілу частини коштів місцевих бюджетів, який доцільно застосувати і під час відновлення України від наслідків російської воєнної агресії. Тому свою увагу варто зосередити на поширенні цього механізму по всій території України, попередньо усунувши виявлені недоліки.

Насамперед потрібно унормувати такі терміни, як: «Всеукраїнський громадський бюджет», «партиципаторний бюджет», «бюджет участі». Для цього пропонуємо внести ряд змін до чинного законодавства України: в Бюджетному кодексі України закріпити визначення «Всеукраїнського громадського бюджету», окреслити його завдання, чітко встановити відсоток від доходів, або суму коштів, яка буде розподілятися за участю громади, порядок та правила подачі проєктів, критерії та механізм відбору проєктів, що будуть подані на голосування, шляхи їх реалізації, які повинні бути чіткими, зрозумілими та поширюватись на всю територію України; внести відповідні зміни до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [36].

З метою інформування членів громади та популяризації громадського бюджету як елементу демократії зобов'язати органи місцевого самоврядування організовувати зустрічі, тренінги, семінари із залученням неурядових організацій і фахівців.

2.3. Роль громадських ініціатив у розвитку місцевого самоврядування та самоорганізації населення

Розвиток місцевого самоврядування та самоорганізації населення є одним із ключових завдань реформи децентралізації в Україні. Залучення громадськості до управління справами громад, розвиток партнерства між владою та активними членами територіальних громад сприяє підвищенню ефективності місцевого самоврядування та якості надання публічних послуг. Водночас громадські ініціативи, спрямовані на розв'язання локальних проблем, можуть стати основою для формування активного громадянського суспільства та зростання соціального капіталу на місцевому рівні.

Повномасштабне російське вторгнення на територію України суттєво вплинуло на функціонування системи місцевого самоврядування, діяльність органів влади, а також характер взаємодії між ними та громадськістю.

Воєнний стан призвів до низки серйозних викликів для територіальних громад, зокрема [55]:

- руйнування об'єктів життєзабезпечення, пошкодження або знищення житлового фонду, соціальної та комунальної інфраструктури;
- міграція значної частини населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб, що потребують термінової допомоги та підтримки;
- зростання потреб у гуманітарній допомозі, наданні соціальних, медичних, психологічних послуг;
- необхідність оперативної мобілізації внутрішніх ресурсів громад для ліквідації наслідків бойових дій та забезпечення життєдіяльності;

- ускладнення координації дій між органами влади та громадськістю через часткову втрату комунікаційних каналів;
- перерозподіл бюджетних ресурсів на потреби оборони та відновлення, що звужує можливості фінансування інших сфер;
- посилення контролю та обмеження деяких видів громадської активності з міркувань безпеки.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства важливим завданням є забезпечення ефективного функціонування місцевого самоврядування, яке сприятиме сталому розвитку територіальних громад та залученню громадян до управлінських процесів. У контексті реформ децентралізації, що здійснюються в Україні, роль громадських ініціатив та самоорганізації населення набуває особливого значення. Відсутність достатньої підтримки з боку держави та слабкий розвиток громадянського суспільства створюють бар'єри для ефективної самоорганізації громадян, що вимагає подальшого дослідження й розробки практичних рекомендацій [55].

Ефективне місцеве самоврядування та активна самоорганізація населення є важливими чинниками розвитку територіальних громад. У процесі втілення реформи децентралізації в Україні особливої актуальності набуває питання залучення громадян до управління справами на місцевому рівні. Одним із дієвих інструментів такого залучення є реалізація громадських ініціатив.

Громадські ініціативи – це різноманітні форми участі жителів територіальних громад у розв'язанні місцевих проблем та задоволенні спільних інтересів [56]. Вони можуть стосуватися широкого кола питань: від благоустрою та розвитку інфраструктури до організації дозвілля й надання соціальних послуг. Важливим є те, що громадські ініціативи, як правило, виникають знизу, відображаючи потреби та прагнення самих жителів, а не нав'язуються «зверху» органами влади.

Громадські ініціативи відіграють вирішальну роль у розвитку місцевого самоврядування, сприяючи залученню громадян до процесу прийняття рішень.

Основні напрями взаємодії органів місцевого самоврядування та громадян представлені на рис. 2.7.

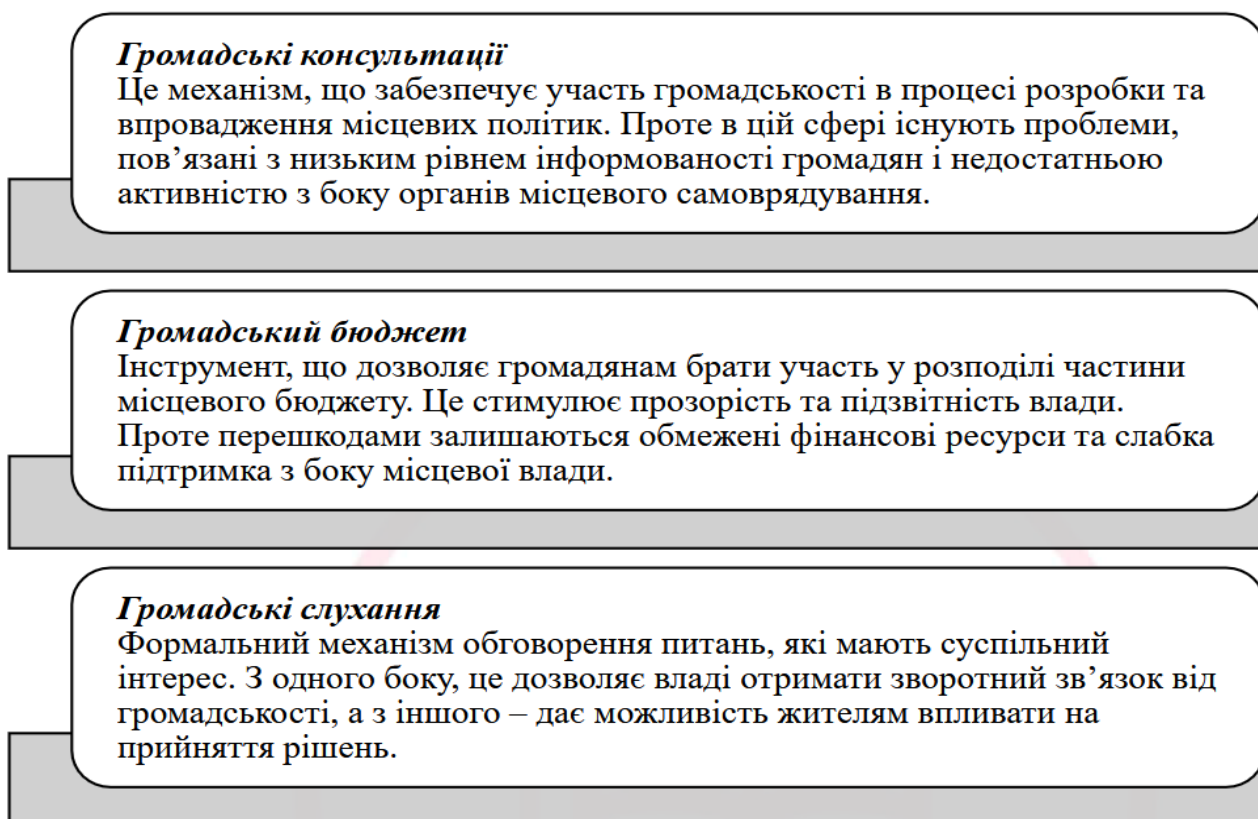

Рис. 2.7. Основні напрями взаємодії органів місцевого самоврядування та громадян [55]

Важливим аспектом розвитку місцевого самоврядування є активізація самоорганізації населення. Успішна реалізація громадських ініціатив сприяє згуртуванню жителів громад, розвитку соціального капіталу та соціальної активності. Яскравим прикладом можуть бути ініціативи, спрямовані на благоустрій та озеленення території, організацію дозвілля, допомогу вразливим верствам населення тощо [55].

Такі ініціативи не лише розв'язують конкретні проблеми, а й об'єднують жителів навколо спільних цілей, формують у них почуття причетності до справ громади.

В умовах воєнного стану громадські ініціативи набувають особливого значення, адже вони дозволяють оперативно реагувати на нагальні потреби територіальних громад, мобілізувати внутрішні ресурси та згуртувати зусилля влади й активних жителів для подолання наслідків воєнних дій.

Водночас саме в умовах війни роль громадських ініціатив у забезпеченні життєдіяльності територіальних громад, наданні допомоги мешканцям, відновленні пошкодженої інфраструктури набуває ключового значення.

Найбільш поширені напрями громадських ініціатив в умовах воєнного стану подані в табл. 2.9.

Таблиця 2.9.

Найбільш поширені напрями громадських ініціатив в умовах воєнного стану [55]

Назва	Опис
Гуманітарна допомога	Спільні зусилля з надання гуманітарної допомоги тим, хто її потребує (вимушено переміщеним особам, особам, що постраждали від бойових дій).
Волонтерський рух	Залучення волонтерів до виконання різних завдань, пов'язаних із підтримкою Збройних сил України, забезпеченням життєдіяльності громад.
Відновлення інфраструктури	Спільна робота над відновленням пошкодженої інфраструктури, житлових будинків.
Інформаційна кампанія	Спільне поширення достовірної інформації серед населення.
Залучення до оборонних заходів	Залучення громадян до оборонних заходів, патрулювання територій.

Успішні громадські ініціативи не лише розв'язують конкретні проблеми громад, а й сприяють активізації самоорганізації населення, посиленню його згуртованості та взаємодопомоги. Незважаючи на збільшувану кількість громадських ініціатив, існують певні перешкоди, які обмежують ефективність їх реалізації [55]:

- низька правова обізнаність громадян – багато жителів громад не мають достатньо знань про свої права та механізми впливу на місцеве самоврядування, що обмежує їх участь у громадському житті;

- відсутність довіри до влади – історична недовіра до органів влади знижує бажання громадян активно брати участь у громадських ініціативах;

- недостатнє фінансування – органи місцевого самоврядування часто не мають достатніх фінансових ресурсів для підтримки громадських ініціатив, що обмежує можливості для їх реалізації.

Також воєнний стан на території України створює додаткові перешкоди для ефективної взаємодії органів місцевого самоврядування та громадськості, зокрема безпекові загрози (обмеження свободи пересування, комендантська година, що ускладнюють проведення заходів), відсутність стабільного електропостачання та зв'язку (ускладнює комунікацію та координацію дій), міграція населення (зміна складу населення, що ускладнює побудову довіри та взаємодії), фінансові труднощі (обмежені фінансові ресурси як у громад, так і в органів місцевого самоврядування).

Незважаючи на перешкоди, існує чимало прикладів успішних громадських ініціатив (табл. 2.10), які сприяли активізації самоорганізації населення.

Таблиця 2.10.

Позитивний досвід реалізації громадських ініціатив [55]

Приклади реалізації громадських ініціатив	Опис
Громадський бюджет у м. Львів	Одна з найбільш успішних ініціатив, що дозволила громадянам безпосередньо брати участь у формуванні міського бюджету. Ця ініціатива сприяла підвищенню рівня громадянської активності та довіри до місцевої влади.
Впровадження екологічних ініціатив у громадах Київщини	Завдяки активній участі місцевих жителів було реалізовано кілька проєктів з озеленення та покращення екологічного стану територій. Це підвищило рівень екологічної свідомості громадян і посилило їхню самоорганізацію.
Ініціативи з розвитку туризму в Карпатах	Завдяки активній участі місцевого населення та підтримці місцевої влади вдалося реалізувати кілька проєктів, які сприяли економічному розвитку регіону та збереженню його культурної спадщини.

Окремо варто акцентувати на позитивному досвіді реалізації громадських ініціатив в умовах воєнного стану. Незважаючи на виклики, громадські ініціативи продемонстрували свою ефективність, що відображено на рис. 2.8.

Рис. 2.8. Позитивний досвід реалізації громадських ініціатив в умовах воєнного стану [55]

У контексті реформи децентралізації в Україні партнерство між владою та громадянськістю набуває особливого значення. Це партнерство має такі перспективи, як розширення повноважень місцевих громад (забезпечення більшої автономії територіальним громадам дозволить їм ефективніше розпоряджатися ресурсами та приймати рішення, що відповідають інтересам місцевого населення), підвищення правової грамотності населення (реалізація освітніх програм, спрямованих на підвищення правової обізнаності громадян, сприятиме більш активній участі населення в процесах місцевого самоврядування), а також створення сприятливих умов для розвитку громадських ініціатив (забезпечення фінансової підтримки та формування відповідної інфраструктури для реалізації громадських проєктів підвищить рівень самоорганізації населення) [55].

Подальший розвиток такого партнерства потребує:

- вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює взаємодію органів місцевого самоврядування та громадянськості;
- запровадження дієвих механізмів врахування громадської думки при прийнятті управлінських рішень на місцевому рівні;

- розробки спеціальних програм підтримки та стимулювання громадських ініціатив, зокрема й фінансової;
- підвищення прозорості й підзвітності органів місцевого самоврядування перед громадою.

Розвиток партнерства між владою та громадськістю є стратегічно важливим для України. Це сприяє зміцненню демократії, підвищенню якості життя населення та стійкості держави. Для успішної реалізації цього потенціалу необхідно подолати наявні бар'єри (рис. 2.9), створити сприятливі умови та забезпечити системну підтримку громадських ініціатив.

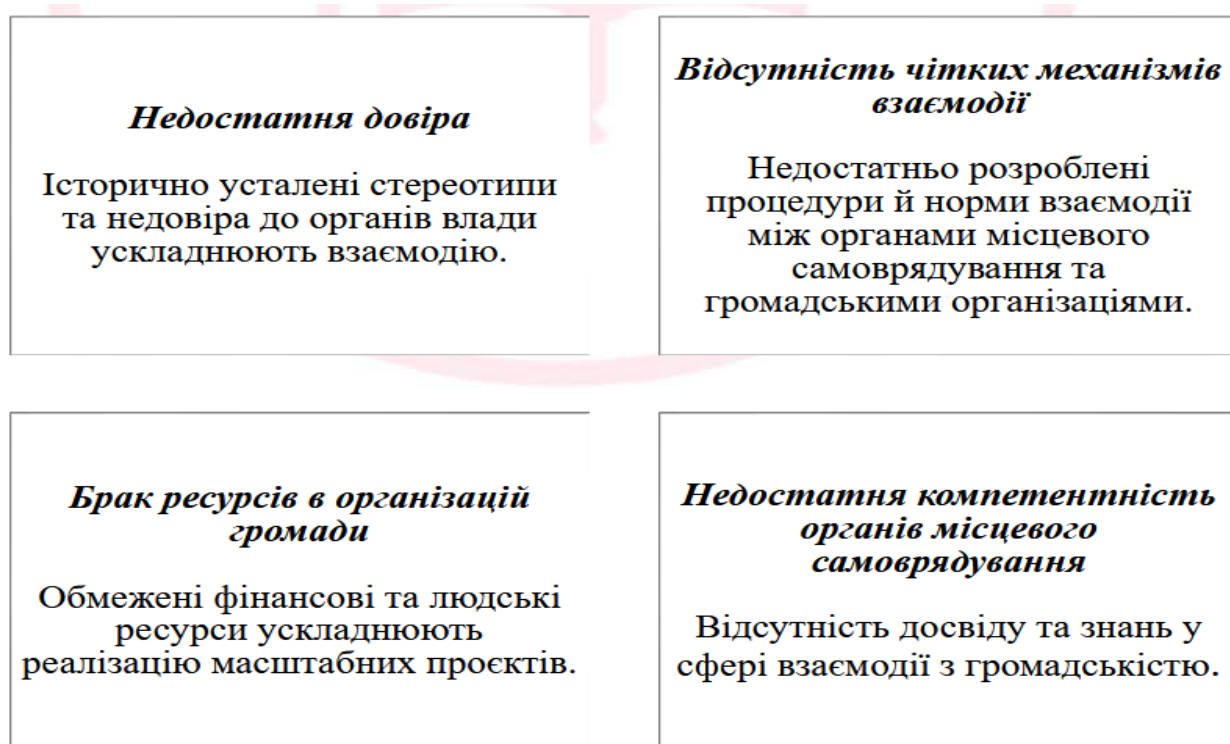

Рис. 2.9. Проблеми й перешкоди у взаємодії органів місцевого самоврядування та громадськості [55].

Громадські ініціативи відіграють важливу роль у розвитку місцевого самоврядування та самоорганізації населення. Вони сприяють активізації громадянського суспільства, підвищують рівень довіри до влади та забезпечують прозорість і підзвітність органів місцевого самоврядування. Для подальшого розвитку партнерства між владою й громадськістю необхідно спільними

зусиллями подолати наявні бар'єри та створити умови для ефективної взаємодії [55].

В умовах повномасштабної війни на території нашої держави роль громадських ініціатив в Україні набула особливої ваги. Саме громадські організації часто стають першими, хто відгукується на потреби населення, надаючи гуманітарну допомогу, організовуючи волонтерські рухи та підтримуючи внутрішньо переміщених осіб. Водночас вони активно долучаються до процесів місцевого самоврядування, контролюючи діяльність органів влади та ініціюючи важливі для громади проєкти.

Висновки до 2-го розділу

Проаналізувавши громадський контроль України в умовах військового стану дійшли наступних висновків.

1. За період з 2022 по 2024 роки спостерігається загальна тенденція до збільшення надходжень коштів із загального фонду бюджету. Це свідчить про те, що міська рада визнає важливість культурно-спортивної сфери та прагне забезпечити її належне фінансування. Зростання бюджету дозволяє Міському культурно-спортивному центру розширювати свою діяльність та запроваджувати нові програми і проєкти.

2. Отже, громадський бюджет є інструментом безпосереднього залучення громадян до участі у процесі прийняття рішень щодо розподілу коштів бюджету на реалізацію важливих для них ініціатив.

За належних передумов, запровадження бюджету участі може позитивно впливати на взаємодію мешканців з владою у бюджетному процесі, сприяти покращенню прозорості процесу прийняття рішень та підвищенню довіри мешканців до влади. Важливого значення має формування у процесі учасницького бюджетування згуртованості громадян, підвищення їхньої активності та поява в них відчуття можливості впливати на зміни у своїй

місцевості та ставати співучасниками ухвалених рішень щодо втілення спільних, породжених членами спільноти, ідей.

Серед ключових факторів, що впливають на інноваційний процес учасницького бюджетування, виділяють культурні особливості та аспекти, пов'язані з ідентичністю. Це зумовлено тим, що працівники, управлінці та члени місцевої ради ідентифікують себе як частину ради й муніципальної спільноти.

Залучення громадян сприяє розвитку культури участі, підвищуючи довіру до місцевої влади. Це також формує новий дух співпраці, що зміцнює згуртованість громади, збільшує ентузіазм, мотивацію, відданість та впевненість мешканців. Водночас зростає самооцінка учасників процесу, що позитивно позначається на житті спільноти загалом.

3. Отже, громадські ініціативи є важливим чинником розвитку місцевого самоврядування та самоорганізації населення. Вони сприяють підвищенню ефективності управління на місцевому рівні, зростанню довіри населення до органів влади, активізації участі громадян у розв'язанні локальних проблем і відіграють важливу роль в умовах воєнного стану на території України.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У кваліфікаційній роботі на основі проведеного дослідження отримано наукові результати, які полягають в обґрунтуванні теоретичних положень та розробці практичних рекомендацій з напрямів удосконалення громадського контролю в Україні. Основні висновки і результати полягають у наступному.

1. Врахувавши всі переваги і недоліки проаналізованих дефініцій, під громадським контролем пропонуємо розуміти, системну діяльність інститутів громадянського суспільства чи окремих громадян із метою вирішення суспільно значущих завдань, захисту й забезпечення прав і свобод людини, задоволення потреб та інтересів суспільства в цілому, встановлення відповідності функціонування органів публічної влади вимогам законодавства у процесі їхньої соціальної взаємодії з громадськістю, що спрямована на забезпечення ефективності державно-громадських відносин.

Громадський контроль має своє визначення, об'єкт, суб'єкт, завдання, принципи, цілі, форми, мету, особливості та проблеми здійснення.

2. Аналіз фінансової стійкості та ліквідності Міського культурно-спортивного центру Житомирської міської ради у 2021-2023 рр. дозволяє стверджувати, що платоспроможність підприємства має позитивну тенденцію; отримані показники свідчать про те, що підприємство є фінансово незалежним (коефіцієнт концентрації власного капіталу $> 0,5$). Також позитивним є надходження коштів із загального фонду бюджету (збільшились із 11 599 957 тис. грн у 2022 р. до 13 641 660 тис. грн у 2024 р.).

3. На сучасному етапі відсутні достатні передумови для проведення ефективного громадського бюджетного контролю, що зумовлено низкою об'єктивних причин. У вітчизняній практиці громадський контроль як форма фінансового контролю є швидше абстрактним відображенням участі громадян у вирішенні стратегічних питань розвитку регіону, ніж реальною дійсністю.

Для того, щоб змінити ситуацію, яка склалася, необхідно:

- розвинути рівень суспільної культури, яка сприятиме громадській ініціативі щодо захисту своїх прав й інтересів стосовно питань формування і виконання місцевого бюджету. Громадяни повинні не тільки чітко знати й виконувати свої обов'язки, але й розуміти свої права та брати активну участь у вирішенні місцевих питань, оскільки саме активна громадська позиція є вагомим важелем протидії корупції та свавілля з боку органів влади;

- на законодавчому рівні чітко визначити форми та порядок участі громадян у бюджетному процесі. На сьогодні склалася ситуація, коли немає єдиного нормативно-правового акту, який би регулював відносини взаємодії органів влади та територіальної громади з приводу формування та виконання місцевих бюджетів. Це питання регулюється цілою низкою законів, постанов, указів тощо, які фактично не надають громадянам жодних реальних прав на участь у бюджетному процесі;

- забезпечити громадськості доступ до достовірних джерел інформації.

4. Дослідження продемонструвало, що громадський бюджет є ефективним інструментом забезпечення реального доступу громадян до процесу розподілу частини коштів місцевих бюджетів. Цей механізм доцільно використовувати й під час відновлення України від наслідків російської військової агресії. У зв'язку з цим варто зосередитися на розширенні застосування громадського бюджету на всій території України, попередньо усунувши наявні недоліки.

Передусім необхідно унормувати поняття, як-от: «Всеукраїнський громадський бюджет», «партиципаторний бюджет» і «бюджет участі». Для цього пропонується внести низку змін до чинного законодавства України. Зокрема, у Бюджетному кодексі України слід закріпити визначення терміна «Всеукраїнський громадський бюджет», визначити його завдання, встановити чіткий відсоток доходів або суму коштів, що розподілятимуться за участю громади, а також розробити порядок і правила подання проєктів, критерії та механізми їх відбору для голосування.

Важливо також передбачити прозорі та зрозумілі способи реалізації таких проєктів, які будуть поширюватися на всю територію України. Крім того, варто

внести відповідні зміни до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

5. До основних проблем реалізації громадських ініціатив в Україні належать: недостатнє правове регулювання, брак фінансової підтримки, пасивність частини населення, низький рівень комунікації між владою та громадськістю, недостатність дієвих механізмів урахування громадської думки.

Подолання зазначених проблем потребує вдосконалення законодавчої бази, розробки спеціальних програм підтримки громадських ініціатив, створення ефективних каналів комунікації між владою й жителями громад, підвищення прозорості та підзвітності органів місцевого самоврядування.

Успішна реалізація громадських ініціатив сприяє активізації самоорганізації населення, зростанню соціального капіталу та соціальної активності жителів територіальних громад. Це є важливим чинником підвищення ефективності місцевого самоврядування. Подальший розвиток партнерства органів місцевого самоврядування та громадськості, активна підтримка й стимулювання реалізації громадських ініціатив є важливими для вдосконалення системи місцевого самоврядування та самоорганізації населення в Україні в умовах реформи децентралізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боняк В. О. Демократичний контроль як інструмент забезпечення підзвітності та відповідальності органів місцевого самоврядування. [№ 3 \(2023\): Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична](#) / адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-3-6>
2. Наливайко Л., Орешкова А. Громадський контроль в умовах сучасних євроінтеграційних процесів. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 3. С. 47-55.
3. European Charter of Local Self-Government URL: <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/122>
4. Recommendation no. R (97) 7 of the committee of ministers to member states on local public services and the rights of their users. URL: [https://localgovernment.gov.mt/en/DLG/Legislation/Documents/Legislation/R\(97\)7.pdf](https://localgovernment.gov.mt/en/DLG/Legislation/Documents/Legislation/R(97)7.pdf)
5. Recommendation 61 (1999)1 on the role of local and regional mediators/ombudsmen in defending citizens' rights. URL: <https://rm.coe.int/1680719b20>
6. European Governance A White Paper. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-01-10_en.htm.
7. Контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування (іноземний досвід). Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит Комітету Верховної Ради України. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29223.pdf>
8. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21.05.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
9. Про службу в органах місцевого самоврядування. Закон України від 17.06.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>

10. Про статус депутатів місцевих рад. Закон України від 11.07.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text>
11. Про звернення громадян. Закон України від 02.10.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>
12. Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13.01.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
13. Смоляр О.А. Теоретико-правові засади контрольної діяльності у сфері місцевого самоврядування. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2013. № 26. С. 239-249.
14. Мінакова Є.В. Правове регулювання контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування в Україні в умовах децентралізації влади та євроінтеграції. Нове українське право. Випуск 6. Том 2. 2022. С. 64-72.
15. Народовладдя на місцях під час воєнного стану. URL: <https://parlament.org.ua/2023/01/31/people-power-during-the-war/>
16. Кравчук М. Громадський контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми правознавства. 1 (33). 2023. С. 42-46.
17. Nalyvaiko L. R. Transparency as a democratic standard of the government functioning. Evropský Politický a Právní Diskurs. 2014. Svazek 1., 4. vydání. С. 51-62.
18. Nalyvaiko L., Chepik-Trehubenko O. Application of the principle of the rule of law international and national courts. KELM (Knowledge, Education, Law, Management). 2022. № 4. (48). P. 413–419. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.4.65>
19. Синенко , І. ., & Грищенко , І. (2024). ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТЬ «ГРОМАДСЬКИЙ» ЧИ «ГРОМАДЯНСЬКИЙ» КОНТРОЛЬ. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, (April 26, 2024; Pisa, Italia), 49–50. Retrieved from <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1771>
20. Кравчук В. Контроль над публічною владою: уточнення понятійно-категорійного апарату. Visegrad journal on human rights. 2016. № 2/1. URL:

http://vjhr.sk/archive/2016_2_1/pdf

21. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові1. України; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ: НАДУ, 2011. Т. 1: Теорія державного управління / наук.-ред. колегія: В. М. Князєв (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. 2011. 748 с.

22. Боклаг В. А. Громадський контроль у контексті об'єднання територіальних громад та децентралізації в Україні / В. А. Боклаг, А. О. Павленко // Актуальні проблеми державного управління. - 2017. - № 1. - С. 60-65. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2017_1_11.

23. Наливайко Т. В. Громадський контроль в Україні як інститут громадянського суспільства: теоретико-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2010. 18 с.

24. Іжа М. Громадський контроль в системі публічного управління як ефективний інструмент експертизи державно-управлінських рішень. Державна політика. 2012. Вип. № 1. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2012-4/doc/2/02.pdf>.

25. Крупник А.С. Громадський контроль : сутність та механізми здійснення. Теоретичні та прикладні питання державотворення. On-line зб. наук. праць ОРІДУ НАДУ при Президентові України. Вип. № 1. 2007. URL: http://novyi-stryi.at.ua/gromkontrol/KRUPNYK_A_pro_grom_kontrol.pdf.

26. Полтораков О. Громадський контроль над “силовими” структурами в Україні: проблеми та перспективи / Національний інститут проблем міжнародної безпеки. Публікації. URL: <http://www.niisp.org.ua/defau~38.php>

27. Кравчук, Мар'яна. “Громадський контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану”. *Актуальні проблеми правознавства*, по. 1, June 2023, pp. 42-46, <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1558>.

28. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. Київ : Центр сприяння інституц. розв. держ. служби, 2005. 254 с.

29. Бублій М. Особливості здійснення громадського контролю за

діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування. International Scientific Journal. 2016. № 5. С. 14-18.

30. Пухкал О. Г. Громадський контроль як важливий чинник демократизації та ефективності державного управління. Інвестиції: практика та досвід. 2010. № 14. С. 56-58.

31. Проект закону України від 13.05.2015 № 2737-1 «Про громадський контроль». – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/JH2411AA?an=3>

32. Словник фінансово-правових термінів / Антипов В. І., Білецька Г. М., Долгий О. О. та ін. ; за заг. ред. Л. К. Воронової. К. : Алеута, 2011. 558 с.

33. Литвинчук І.В. ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ. Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки;4(70). URI: <http://eztuir.ztu.edu.ua/123456789/2103>

34. Пелехатий А.О., Лук'янська О. В. Громадський контроль виконання місцевих бюджетів: сучасні умови та перспективи реалізації. Бюджетна та податкова політика. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Випуск 3 (113). С.55-58.

35. Бюджетний кодекс України. Прийнятий ВРУ 8 липня 2010 року. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

36. Лаговська Н.В., Лаговська Т.В. Особливості впровадження громадського бюджету в Україні як інструменту розвитку місцевої демократії. Ірпінський юридичний часопис. 2023. Вип. 3 (12). С. 85-92.

37. Про доступ до інформації, що знаходиться у розпорядженні державних органів. Рекомендації Комітету міністрів для держав-членів від 25 листопада 1981 р. № R (81) 19. URL: <https://cedem.org.ua/library/ rekomen datsiya-r-81-19-pro-dostup-do-informatsiyi-shho-znahodytsya-u-rozporya dzhenni-derzhavnyh-organiv/>

38. Про свободу вираження поглядів та інформації: Декларація Ради Європи від 29_квітня 1982 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_885#Text

39. Конвенції Ради Європи «Про доступ до офіційних документів». URL

: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-09

40. Методологія оцінки прозорості місцевих бюджетів / за заг. ред. О. В. Голинської, А. О. Матвієнко. Київ : Фонд «Східна Європа», 2017. 74 с.

41. Конституція України : Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96. ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.

42. Єдина система місцевих петицій. URL : <https://petition.e-dem.ua/>

43. Williams E., Denny E.St., Bristow D. Participatory budgeting: an evidence review. Public policy institute for Wales, 2017. 32 p. URL: https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/124566/1/PPIW-report_participatory-budgeting-evidence-review_-July-2017-FINAL.pdf

44. Cabannes Y., Lipietz B. Revisiting the democratic promise of participatory budgeting in light of competing political, good governance and technocratic logics. Environment & Urbanization. 2018. Vol. 30 (1). P. 67-84. DOI: [10.1177/0956247817746279](https://doi.org/10.1177/0956247817746279)

45. Friant M.C. Deliberating for sustainability: lessons from the Porto Alegre experiment with participatory budgeting. International Journal of Urban Sustainable Development. 2019. 11 (1). P. 81-99. DOI: [10.1080/19463138.2019.1570219](https://doi.org/10.1080/19463138.2019.1570219)

46. Wampler B., McNulty S., Touchton M. Participatory budgeting: spreading across the globe. Boise, Lancaster and Miami, FL: Boise State University, Frank Marshall College and the University of Miami, 2018. 57 p. URL: https://scholar.google.com/scholar_lookup?title=participatory+budgeting:+spreading+across+the+globe.+boise,+lancaster+and+miami,+fl:&author=s+mcnulty&author=m+touchton&publication_year=2018

47. Korthagen I., Larsen C.F., Nielsen R.O. Non-binding decision-making. In European E-democracy in Practice. / L. Hennen, I. van Keulen, I. Korthagen, G. Aichholzer, R. Lindner, R.O. Nielsen. Switzerland: SpringerOpen, 2023. P. 237-272. DOI: [10.1007/978-3-030-27184-8_10](https://doi.org/10.1007/978-3-030-27184-8_10)

48. Korthagen I., Rose G., Aichholzer G., Keulen I. Formal agenda setting (national and local level). In European E-democracy in Practice. / L. Hennen, I. van Keulen, I. Korthagen, G. Aichholzer, R. Lindner, R.O. Nielsen. Switzerland:

SpringerOpen, 2023. P. 177-207. DOI: [10.1007/978-3-030-27184-8_8](https://doi.org/10.1007/978-3-030-27184-8_8).

49. Communities in the driving seat: a study of participatory budgeting in England: final report. London, 2011. 242 p. URL: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a74e08040f0b65c0e845331/19932231.pdf>

50. Kovacs E.M. Participatory budgeting and the collaborative governance movement on the Hungarian local government level. The Future of Public Administration Enabled Through Emerging Technologies: the 31st NISPAcee Annual Conference 2023 e-proceedings (Serbia, Belgrade, May 25-27, 2023). URL: https://www.nispa.org/files/conferences/2023/e-proceedings/system_files/papers/nispacee2023_Kov_acs_Eva.pdf

51. Brezovar N., Stanimirovic T. Sustainability aspects of participatory budgeting at the municipal level in Slovenia. Public Sector Economics. 2022. 46 (4). P. 569-589. DOI: [10.3326/pse.46.4.6](https://doi.org/10.3326/pse.46.4.6).

52. Pulkkinen M., Sinervo L.-M., Kurkela K. Premises for sustainability – participatory budgeting as a way to construct collaborative innovation capacity in local government. Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management. 2024. Vol. 36, № 1. P. 40-59. DOI: [10.1108/JPBAFM-04-2022-0077](https://doi.org/10.1108/JPBAFM-04-2022-0077)

53. Badia F. Participatory budgeting in Italy: a phoenix rising from the ashes. In International Trends in Participatory Budgeting / ed. M.S. De Vries, J. Memec, D. Spacek. Palgrave MacMillan, 2022. P. 47-62. DOI: [10.1007/978-3-030-79930-4_3](https://doi.org/10.1007/978-3-030-79930-4_3).

54. Brun-Martos M.I., Lapsley I. Democracy, governmentality and transparency: participatory budgeting in action. In Public Budgeting in Search for Identity / ed. M.Sicilia, I. Steccolini. Rotledge, 2021. P. 102-117. DOI: [10.1080/14719037.2016.1243814](https://doi.org/10.1080/14719037.2016.1243814).

55. Андрій Савицький. РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ІНІЦІАТИВ У РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ. Електронний ресурс. Режим доступу: DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-8\(50\)-254-265](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-8(50)-254-265)

56. Хом'як І. Зміст та складові ефективності публічного управління

територіальними громадами. Актуальні питання у сучасній науці. 2024. № 2(20). С. 342-353. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-2\(20\)-342-353](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-2(20)-342-353)

57. Овсянкін І.М. Метельський Д.С. Місцеві запозичення як інструмент розвитку територіальних громад. Тези науково-практичної on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченої Дню науки. м. Житомир. 13-17 травня 2024 р. Режим доступу: <https://conf.ztu.edu.ua/>

58. Метельський Д.С., Литвинчук І.В. ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ В УМОВАХ ВІЙНИ. Тези Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу». м. Житомир. 7-8 листопада 2024 р. Режим доступу: <https://conf.ztu.edu.ua/>

59. Громадський контроль у різних сферах під час воєнного стану: аналітичний огляд ситуації. URL: <https://ccl.org.ua/ozon-post/analitichnyjoglyad-sytuacziyi-z-gromadskym-kontrolem-riznyh-sfer-pid-chas-voyennogostanu/>

60. Діджиталізація громадського контролю в органах публічного управління. Електронний ресурс. <http://188.190.43.194:7980/jspui/bitstream/123456789/13275/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B9%2017.05.2024%20%D0%92%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B0%2003.06.2024.pdf#page=227>

61. Ніронка Ю. М. Міжнародний досвід у сфері громадського контролю. Наукові записки. Серія: Право. DOI: [10.36550/2522-9230-2022-12-95-99](https://doi.org/10.36550/2522-9230-2022-12-95-99)

ДОДАТКИ

Перелік додатків:

Додаток А – Статут Міського культурно-спортивного центру Житомирської міської ради.

Додаток Б – Фінансова звітність Міського культурно-спортивного центру Житомирської міської ради протягом 2022-2024 рр.

Додаток В – Кошторис Міського культурно-спортивного центру Житомирської міської ради протягом 2022-2024 рр.